

# **”Miten se voi välittää sitä muille?”**

**Laadullinen tutkimus tunneilmaisun opettamisesta pop/jazz-laulun  
ammattiopinnoissa**

Tutkielma (Maisteri)

14.2.2023

Hannemaija Kahila

Musiikkikasvatuksen aineryhmä

Sibelius-Akatemia

Taideyliopisto

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
| <b>Tutkielman nimi</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <b>Sivumäärä</b> |
| ”Miten se voi välittää sitä muille?” Laadullinen tutkimus<br>tunneilmaisun opettamisesta pop/jazz-laulun ammattiopinnoissa                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 64 + 1           |
| <b>Tekijän nimi</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <b>Lukukausi</b> |
| Hannemaija Kahila                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kevät 2023       |
| <b>Aineryhmän nimi</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                  |
| Musiikkikasvatuksen aineryhmä                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                  |
| <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä kolme ammattiopiskelijointa opettavaa pop/jazz-laulupedagogia kertovat tunneilmaisun opetuksesta. Tarkoituksena oli selvittää, opettavatko he kertomansa mukaan ammattiopiskelijoilleen tunneilmaisua, ja jos opettavat, millaisia keinoja he kertovat käyttäneensä tunneilmaisun opetuksessa.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu ilmaisun, tunneilmaisun ja tulkinnan määrittelystä sekä muutaman rytmimusiikin ammattioppilaitoksen opetussuunnitelmista. Peilaan tunnetyötä myös näyttelijäntyylin näkökulmasta.</p> <p>Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus. Aineisto on kerätty haastattelemalla kolmea suomalaisessa rytmimusiikin ammattioppilaitoksessa (ammattikoulu, ammattikorkeakoulu sekä yliopisto) opettavaa laulupedagogia. Aineistonkeruun menetelmänä oli puolistrukturoitua haastattelua muistuttava teema-haastattelu.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että kaikki kolme haastateltavaa opettavat jollakin tavalla tunneilmaisullisia asioita opiskelijoilleen. On kuitenkin opettajakohtaista, kuinka paljon tai perusteellisesti tämä opettaa tunneilmaisua. Opettajan oma tausta, kiinnostus, työkokemus ammattiopiskelijoiden parissa, perehtyneisyys emotionaaliseen ilmaisuun ja aktiivisuus sen keinojen kehittämisessä vaikuttivat siihen, kuinka paljon ja millä tavalla he opettavat tunneilmaisullisia asioita. Tuloksen loppuun on koottu yhteenvedon haastateltavilta opettajilta esiin tulleita keinoja tunneilmaisun opetukseen.</p> |                  |
| <b>Hakusanat</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                  |
| laulupedagogiikka, rytmimusiikki, laulaminen, ilmaisu, ilmaisukasvatus                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                  |
| <b>Tutkielma syötetty plagiointitarkastusjärjestelmään</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                  |
| 4.3.2023                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                  |

# Sisällys

|                                                                                 |    |
|---------------------------------------------------------------------------------|----|
| Sisällys .....                                                                  | 3  |
| 1 Johdanto .....                                                                | 5  |
| 2 Tunneilmaisu ja ilmaisu .....                                                 | 7  |
| 2.1 Tunneilmaisun vaatimukset pop/jazz-laulun perus- ja ammattiopinnoissa ..... | 7  |
| 2.2 Tunnetta vai ilmaisua? .....                                                | 9  |
| 2.2.1 Ilmaisu .....                                                             | 9  |
| 2.2.2 Tunteet ja tunteiden välittäminen .....                                   | 10 |
| 2.2.3 Tunteiden tulkintaa näyttelijän työhön peilaten .....                     | 12 |
| 2.3 Tulkinnan määritelmää lauluilmaisun kontekstissa .....                      | 14 |
| 3 Tutkimusasetelma .....                                                        | 16 |
| 3.1 Kvalitatiivinen tapaustutkimus .....                                        | 16 |
| 3.2 Teemahaastattelu .....                                                      | 17 |
| 3.3 Tutkimuksen toteutus ja haastateltavien valinta .....                       | 18 |
| 3.4 Analyysi .....                                                              | 19 |
| 3.5 Tutkimusetiikka .....                                                       | 20 |
| 4 Tulokset .....                                                                | 22 |
| 4.1 Taitavien laulajien määrittelyä .....                                       | 22 |
| 4.2 Tunneilmaisu ja tulkinta .....                                              | 24 |
| 4.2.1 Tunneilmaisu vai tulkinta? .....                                          | 24 |
| 4.2.2 Tunneilmaisun tuottaminen laulussa .....                                  | 28 |
| 4.3 Koetut tunteet laulutulkinnassa .....                                       | 30 |
| 4.4 Kokemuksia tunneilmaisun opiskelusta .....                                  | 35 |
| 4.5 Kokemuksia tunneilmaisun opettamisesta .....                                | 38 |
| 4.6 Keinoja tunneilmaisun opettamiseen .....                                    | 48 |
| 5 Pohdinta .....                                                                | 52 |

|                                  |    |
|----------------------------------|----|
| 5.1 Johtopäätökset.....          | 52 |
| 5.2 Luotettavuustarkastelu ..... | 56 |
| 5.3 Tulevia tutkimusaiheita..... | 58 |
| Lähteet .....                    | 60 |
| LIITE 1.....                     | 65 |

# 1 Johdanto

Mikä laulussa liikuttaa? Onko se kiinteä äänihuulisulku, kenties mukavan rennosti liikkuva kurkunpää vai tiukasti nenänielun sulkeva kitapurje (ks. esim. Korpisaari 2011, 34–38)? Aktiivisen laulun harjoittajan kannattaa osata pilkkoa tekniikkaa palasiksi ja tutustua analyttiseen harjoitteluun. Mutta hurmataanko kuulija teknisellä osaamisella? Taiturimainen esiintyminen voi toki viihdyttää, ja onhan upeaa todistaa suoritusta, joka on täysin virheetön ja ihailua herättävän puhdas sekä teknillisesti (Henriksson 2017, 12–13), että tyyllillisesti. Haluaisin kuitenkin ajatella, että lauluun — ja ylipäätään musiikin esittämiseen — liittyy muutakin, kuin tekniikkaa. Kun menemme konserttiin, emme odota pelkästään sirkushuveja, vaan ”sydämen läpätystä” ja suuria tunteita. Tunteiden ja elämyksen kokeminen ei voi olla ainoastaan kuulijan vastuulla, vaan on tärkeää, että esiintyjä on taitava myös ilmaisemaan tunnetta ja emotionaalista tarttumapintaa musiikin kautta (Eerola 2008). Suomessa on erittäin korkeatasoista sekä harrastus- että ammattitason laulunopetusta (Raivio 2009). Kuitenkin olen omalla kohdallani vain harvoin kohdannut tunneilmaisun opettamista laulunopetuksen tai laulun didaktiikan yhteydessä.

Sekä Metropolia Ammattikorkeakoulun että Sibelius-Akatemian opintosuunnitelmien mukaan esiintyjän tulkinta on oltava sellaisella tasolla, että se tavoittaa yleisön vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Tunne voi toimia väylänä vuorovaikutukselle. Tästä syystä voisi ajatella, että tunneilmaisua opetetaan pop/jazz-laulun ammattiopinnoissa.

Musiikkiahan voi esittää ilman tunnelatausta tai tunteellisuutta. Musiikki voi myös olla vain peräkkäin ja päällekkäin olevia ääniä, jotka yhdistyessään muodostavat jonkinlaisen kokonaisuuden. Mutta jos halutaan esityksessä välttää ”päälle liimattua” vaikutelmaa ja sen sijaan halutaan mahdollistaa kuulijoille kylmien väreiden ja ”kananlihalle menevän ihon” kokemus, täytyy esiintyjän osata herättää itsessään tunteita, joita voi jakaa yleisön kanssa musiikin välityksellä (Eerola 2008). Tunteita voi herätä musiikista, tekstistä, tai niitä voi olla esittäjälläan musiikista huolimatta (Ekman 1999). Mutta mitä, jos tunteet eivät automaattisesti herääkään?

Tunteiden välittämisen taito on näyttelijänkin työssä hyvin tärkeää (Koskinen 2013, 135). Tämäkin herättää ajattelemaan, kuinka lähellä laulu ja näyttelemisen ovat toisiaan, ja että mahdetaanko esimerkiksi pop/jazz-laulun didaktiikassa käsitellä paljon tunnepohjaista ilmaisua. Mainitsemieni ajatusten innoittamana haluan tutkia, opettavatko haastateltavaksi

valitsemani korkeakoulutetut pop/jazz-laulupedagogit ammattiopiskelijoilleen tunneilmaisua. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, mitä keinoja he mahdollisesti käyttävät emotionaalisen ilmaisun opetuksessa.

Laulajan ilmaisuun sekä tunneilmaisuun liittyviä tutkimuksia on viime vuosina ilmestynyt jonkin verran. Anne Tarvainen (2012) on tutkinut laulajan ääntä ja ilmaisua. Hän keskittyi väitöskirjassaan tutkimaan, kuinka laulajan ilmaisu tulee kuulijalle merkitykselliseksi, erityisesti kehollisuuden kautta. Tarvainen (2016) on kirjoittanut myös mm. artikkelin laulajan kehotietoisuuden kehittämisestä, ja kehollisuuden sekä läsnäolon vaikutuksesta ilmaisuun. Tua Hakanpää (2022) on julkaissut hiljattain väitöstutkimuksen tunteiden ilmentymisestä lauluäänessä. Hakanpää hyödynsi tutkimuksessaan parametrimodulaatiotekniikkaa, jonka avulla hän osoitti, että tunneilmaisua on mahdollista tunnistaa lauluäänestä, ja ilmaisua on myös mahdollista vahvistaa äänenlaatuja muuntelemalla. Patrik Juslin sekä Petri Laukka (2010) ovat kirjoittaneet tunteiden välittymisestä musiikin avulla. He kirjoittivat artikkelissaan tunteiden syntymisen, ilmaisun sekä havaitsemisen teoriasta ja tutkimuksesta. He käsittelevät kirjoituksessaan myös aiempien tutkimusten puutteita liittyen sosiaaliseen kontekstiin musiikin kuuntelussa. Heidän mukaansa ihmisten arkikäyttäytyminen musiikin kuuntelun parissa vaikuttaa kuuntelijoiden kokemukseen. Jenni Lättilä (2016) tutki tohtoritutkielmassaan oopperalaulajan tunnetyötä hahmoa rakentaessa, erityisesti empaattisuuden ja samaistumisen näkökulmista. Hän tutki myös joidenkin emootioiden kehollisten ilmentymisten ristiriitaa toimivaan laulutekniikkaan nähden.

En ole onnistunut vielä löytämään tutkimusta tai kirjallisuutta tunneilmaisun kehittämisestä tai opettamisesta laulunopiskelun kontekstissa. Tutkimukseni tavoite on ”raapaista” emotionaalisen ilmaisun pedagogiikan pintaa pop/jazz-laulun kontekstissa. Kiinnostuksen kohteeni ovat erityisesti haastateltavieni keinot tunneilmaisun opettamisessa, heidän omat kokemuksensa aiheen parissa niin opettajina kuin entisinä opiskelijoina sekä heidän käsityksensä tunneilmaisusta laulajan työssä yleisesti. Työni sisältää pyrkimyksen selittää vivahde-eroja ilmaisun ja tunneilmaisun välillä. Tämä asettelu on myös teemahaastatteluni pohjana, sillä esitän kysymykseni haastateltaville erityisesti tunneilmaisun ja tunteiden kokemisen näkökulmasta.

## 2 Tunneilmaisu ja ilmaisu

Laulunopettajan opinnoissa ja työssä tulee välillä puhetta ilmaisusta. Kiinnostukseni ilmaisun eri alalajeihin ja tarkempaan tutkimiseen kumpusi henkilökohtaisen kokemuksen pohjalta. Olen vuosien varrella huomannut, kuinka lauluilmaisusta puhuttaessa keskitytään usein äänenväriin, ääntöväylän asetuksiin, äänihuulitason toimintaan, ilmeisiin, eleisiin sekä eri emootioiden karaktäreihin äänessä. Halusin sen pohjalta selvittää, mitä eroa tai yhteistä on ilmaisullisilla piirteillä ja laulajan kokemilla tunteilla. Jos ne voidaan erottaa toisistaan, opetetaanko emotionaalista ilmaisua ammattiopinnoissa vai painotuu ko tulkinnan ja ilmaisun opetus pelkästään äänen eri piirteisiin, jotka jäljittelevät tunteita? Näistä vivahde-eroista ja ylipäänsä aidoista tunteista laulajan työssä on tehty tutkimusta hyvin vähän. Suurin osa tutkimuksista keskittyy ilmiöihin lauluäänessä, ja kuinka eri emootiot kuuluvat puheäänessä tai laulussa.

Tässä luvussa puhun tunneilmaisun vaatimuksista pop/jazz-laulun ammattiopinnoissa ja avaan ilmaisun merkitystä käsitteenä. Tarkastelen kahden ammattikorkeakoulun ja yhden yliopiston opetussuunnitelmia sekä taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmaa ilmaisua silmällä pitäen. Koska oletusarvo tätä työtä tehdessä on ollut se, että ilmaisu voi merkitä eri asiaa kuin tunneilmaisu ja tulkintaa voi olla tunneilmaisun kanssa tai ilman, avaan hieman näiden käsitteiden merkityksiä seuraavissa alaluvuissa. Puhun tunteista ja tunteiden välittämisestä erityisesti muusikontyön näkökulmasta, ja tarkastelen tunteiden välittämistä sekä tunnetyöskentelyä myös näyttelijäntyön näkökulmasta. Lisäksi avaan tulkinnan määritelmää.

### 2.1 Tunneilmaisun vaatimukset pop/jazz-laulun perus- ja ammattiopinnoissa

Rytmimusiikin peruslauluopinnoissa suoritettiin aiemmin kurssitutkinnot 1 ja 2 sekä D-tason tutkinto. Tutkintoa seurasi ja arvioi asiantuntijalautakunta. (Raivio 2009.) Nykyisin kurssitutkinnot eivät ole pakollisia, ja tilalle ovat tulleet tasosuoritukset 1–9 taiteen pe-

rusopinnoissa. Tasojen suorittamiseen vaaditaan määrätty laajuus ohjelmiston tyyllilajeissa sekä improvisaatio- sekä solfaosaamista. Taiteen perusopetuksen tavoitteisiin kuuluu oppilaan ohjaaminen elävään musiikilliseen ilmaisuun. (TPOPS 2017.) Perustason arviointikriteereihin ovat kuuluneet tulkinta ja ilmaisu, erityisesti musiikkiteatterin näkökulmasta (Raivio 2009, 47). Usein palautekeskusteluissa on puhuttu myös esiintyjän karmasta, jolla yleensä tarkoitetaan ns. lavapreesensiä, eli sitä, kuinka mukaansatempaava esiintyjä tutkinnon suorittaja on (Kainulainen 2004). Nykyisen taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan oppilasta tulisi kannustaa löytämään omia musiikillisia vahvuuksiaan sekä oppimaan ilmaisemaan itseään musisoiden (TPOPS 2017).

Taideyliopistossa ammatillisiin lauluopintoihin kuuluu tutkintojen suorittaminen; C-tutkinto, B-tutkinto ja korkeimpana A. Mitä korkeammalle tutkintoja tehdään, sen artistisemmaksi tutkinnon suorittamisen muoto muuttuu. Edellä mainittujen osa-alueiden lisäksi arvioidaan yhteen johtamisen taitoja sekä tulkintaa ja ilmaisua. (Taideyliopisto OPS.) Metropolia Ammattikorkeakoulussa ei käytetä enää tutkintonimikkeitä C ja B. Instrumenttiopinnot johtavat nykyisin opintokokonaisuuksiin i4 ja i8. Opintojaksojen päätteeksi opiskelija järjestää taiteellisen kokonaisuuden, ja i8-opintojakson tutkintokonsertissa painotetaan erityisesti omaa taiteellista ja/tai artistista näkemystä. Lisäksi opiskelija tuottaa omaa materiaalia. (Metropolia AMK OPS.) Jyväskylän Ammattikorkeakoulun opetussuunnitelman (2020) mukaan musiikkipedagogin osaamiseen kuuluu oman taiteellisen näkemyksen muodostaminen sekä musiikin esittämiseen tarvittavat taiteelliset ja tekniset valmiudet (Jyväskylän AMK OPS).

Metropolia Ammattikorkeakoulun pääinstrumentin i8-opintokokonaisuuden arviointikriteereissä ei ole mainintaa tunneilmaisusta. Siellä mainitaan esimerkiksi tulkinta sekä oman persoonallisuuden toteuttaminen musiikin avulla. (Metropolia Ammattikorkeakoulu OPS.) Tulkinnalla tarkoitetaan kaiketi äänellisiä, musiikintulkinnallisia ja tyyllillisiä ilmaisumuotoja. Sibelius-Akatemian pop/jazz-laulun B-tason vaatimuksissa mainitaan niin ikään vuorovaikutus. Tunneilmaisusta ei löydy erikseen mainintaa. (Taideyliopisto OPS.)

## 2.2 Tunnetta vai ilmaisua?

Ilmaisua voi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Voidaan puhua esimerkiksi musiikillisesta ja kehollisesta ilmaisusta (Juntunen 2009), äänellisestä ilmaisusta (Tarvainen 2012) tai tunteiden ja eleiden ilmaisusta (Nummenmaa & Hari 2016). Musiikilliseen ilmaisuun kuuluvat esimerkiksi dynamiikka, harmonia, rytmi, melodia ja instrumentaatio. Improvisaatio toimii usein niin musiikillisen kuin ilmaisutaiteen harjoituksissa keskeisenä työkaluna. Laulun ilmaisuun yhdistetään usein äänessä esiintyviä efektejä ja sävyjä. Myös laulunharjoittelussa on usein tapana käyttää mielikuvitusta ja apuna toimivat kuvitellut tilanteet, jotka tuovat uudenlaisia tai toivottuja sävyjä esimerkiksi musiikilliseen tulkintaan sekä äänen väriin. (Sillanpää 2013, 41.)

### 2.2.1 Ilmaisui

Anne Tarvainen (2012) käsittää ilmaisun laulajan kehollisen olemisen tapoina ja laatuina, jotka välittyvät tämän äänestä lauluilmaisussa. Hänen mukaansa ääni ja ilmaisu muodostavat osallaan laulajan tulkinnan kokonaisuuden (Tarvainen 2012). Etsiessä tunneilmaisusta tietoa, törmää helposti lauluilmaisua koskeviin kirjoituksiin, jotka kertovat äänenmuodostuksesta ja erilaisista äänentuottotavoista. Laulun ilmaisussa käytetään usein apuna metodeja ja malleja, kuten Complete Vocal Technique, eli CVT (Sadolin 2008) ja Estill Voice Training (Steinhauer & Klimek & Estill 2017). CVT:n lähtökohta on ilmaisullisten työkalujen harjoittelu. Näitä ovat esimerkiksi, miten käyttää ääntä voimakkaasti ja metallisella sävyllä tai kuinka tuottaa säröefektiä. Näillä työkaluilla on mahdollista harjoittaa eri tyyllilajien karaktärejä, ja niiden tarkoitus on mahdollistaa myös tunteiden ilmaiseminen. Efektien tuottamisen metodi pohjataan ihmisen anatomian tutkimukseen. Estill-malli (EVT) puolestaan selittää ääni-instrumentin eri toimintoja fysiologiaan ja anatomiaan peilaten. EVT käyttää tutkittuja äänikuvioita ja äänenlaatuja (kvaliteetteja) erilaisten äänenvärien ja käyttötapojen harjoittamiseen, jolla pyritään äänen kokonaisvaltaiseen hallintaan ja terveellisen laulutekniikan harjoittamiseen sekä ylläpitämiseen. (Emt. 2017.)

Tunteet ilmenevät kasvojen ilmeistä ja eleistä sekä kehon asennoista (Nummenmaa & Hari 2016). Paul Ekmanin mukaan (1999) tunteet ja niiden ilmaiseminen eivät kuitenkaan ole riippuvaisia toisistaan. Tunteita voi ilmaista esimerkiksi kasvoilla, vaikkei sillä hetkellä tuntisikaan kyseistä tunnetilaa. Myös tunteeseen sopivaa äänensävyä voi ilmaista, vaikka ei tunnetta ei tuntisikaan. Tunnetta voi siis olla ilman ilmaisua, ja ilmaisua voi olla

ilman tunnetta. (Ekman 1999.) Äänenkin voi tehdä kuulostamaan vihaiselta, vaikkei olisikaan vihainen. Se, että laulaja tekeytyy iloiseksi, vihaiseksi tai surulliseksi, ei vielä välttämättä riitä yleisön mukaan tempaamiseen. (Tarvainen 2012, 106.)

### **2.2.2 Tunteet ja tunteiden välittäminen**

Vuorovaikutuksen voisi määritellä esiintymistilanteessa kahdenväliseksi kommunikaatioksi. Kommunikaatio, dialogi ja keskustelu ovat käsitteitä, joita käytetään vuorovaikutuksen ohella tiedon luomisen tutkimuksessa (Suorsa 2012, 4). Jos dialogi on ihmisten välistä toimintaa ja kielellistä viestintää ja viestien vaihtoa, eli kahden välillä käytävää dialogia, esiintymistilanteessa nämä kaksi osapuolta voivat ovat esimerkiksi esiintyjä ja yleisö, joiden välillä tapahtuu vuorovaikutusta musiikin välityksellä (Virtanen 2016, 73). Ihmisten välisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyy myös emotionaalinen taso. Tunnetta voidaan tarkastella vuorovaikutuksessa ei-puheenalaisena, mutta havaittavasti läsnäolevana, jolloin osapuolet orientoituvat tunnetilaan, tilanteessa vallitsevaan tunnelataukseen, mielialaan tai asennoitumiseen ilman, että puhuvat siitä tai kuvailevat sitä. Kun kuvaamme meille tärkeitä asioita ja tilanteita, kuvaamme luontaisesti myös asianomaisten tunteita, jotta voimme esittää tarinaa, henkilöiden dynamiikkaa ja suhdettamme kerto-  
maamme. (Vehviläinen 2004, 143, 147.)

Jeannette LoVetri (2011) sanoo äänen harjoittamisen tähtäävän parhaimmillaan siihen, että tekninen osaaminen mahdollistaa tunteiden kokemisen laulamisen aikana. Hänen mielestään on tärkeää, että koettu tunne kuuluu äänestä ilman, että sen pakottaa kuulostamaan tunteelliselta. (Woodruff 2011, 47.) Myös Ritva Eerola (2008) puhuu tunne-energiasta ja sen tärkeydestä. Jos tunne-energia puuttuu tekstistä, ilmaisu voi tuntua päälle liimatulta. Hän puhuu myös laulamisen paradoksista; mitä enemmän laulaja ajattelee ääntään, sitä vähemmän siihen heijastuvat tunteet. Eerola painottaa laulajan tunteiden tärkeyttä liittyen ilmaisuun. Hänen mukaansa parhaimmassa tapauksessa laulajan tunteet ohjelmoivat koko kehon ilmaisuun, jolloin esityksen lopputulos tuo katsojalle ja kuuli-  
jalle kylmät väreet. (Eerola 2008, 18.) Tämän tyyppinen kokemus, mikä lähtee laulajan tunteista, määrittää esityksen mielekkyyttä ja koskettavuutta. Kuulijat kokevatkin usein laulajan tunteen välittämisen aidoimmaksi silloin, kun uskovat tämän todella tuntevan sitä tunnetilaa, mitä hän esittää. (Tarvainen 2012, 106.)

Tutkijat (Juslin & Laukka 2004) ovat osoittaneet, että ammattitaitoinen esiintyjä pystyy välittämään tunteita musiikin välityksellä. Esiintyjä on onnistunut välittämään viittä eri

tunnetilaa (ilo, suru, innostuneisuus, tylsistyneisyys ja rauha) miltei sellaisenaan, mutta niiden sisältämät vivahteet ja hienojakoisemmat tunnetilat ovat vaikeampia välittää ilman, että niitä kuvaa suoraan esimerkiksi tekstin avulla. (Juslin & Laukka 2004, 220.) Tunne on tietoista aistimusta, ja aivot säätelevät kehon reaktiota erilaisiin tunnetiloihin, mikä voi ilmetä esimerkiksi sykkeen tiheydessä, lämmönsäätelyssä, hengästyneisyydessä tai yleisessä vireystilassa. Kaikki kehossa tapahtuvat muutokset eivät kuitenkaan yllä tietoisuuteen asti, joten vain tarpeeksi voimakkaat muutokset tunkeutuvat tietoisuuteen ja muuttuvat tunnekokemuksiksi. (Nummenmaa & Hari 2016.)

Ihmisellä on kyky tunnistaa erilaisia tunnetiloja, ja voimme vaistonvaraisesti päätellä, että musiikissa on tunteiden välittämisen voimaa, ja laulu on siinä tehtävässä hyvin merkittävässä asemassa (Hakanpää 2022). Syy siihen, miksi hienojakoisempia tunnetiloja on vaikeampaa tulkita ja viestiä, löytyy sanattoman viestinnän lainalaisuuksista. Muussakin sanattomassa viestinnässä, jota esiintyy esimerkiksi puhuessa, tarkan informaation välittäminen on rajallista. Puhuessaan ihminen viestii asioita sanattomasti, mikä ei välttämättä ole yhteydessä siihen, mitä hän sanoo. Voimme kuitenkin aistia asioita ihmisen tunnetilasta hänen olemuksensa ja liikehdintänsä perusteella. Lopullisen tulkinnan viestistä teemme kuitenkin itse viestin vastaanottajina. (Juslin & Laukka 2004.)

Tunne on tietoista aistimusta, ja aivot säätelevät kehon reaktiota erilaisiin tunnetiloihin, mikä voi ilmetä esimerkiksi sykkeen tiheydessä, lämmönsäätelyssä, hengästyneisyydessä tai yleisessä vireystilassa. Kaikki kehossa tapahtuvat muutokset eivät kuitenkaan yllä tietoisuuteen asti, joten vain tarpeeksi voimakkaat muutokset tunkeutuvat tietoisuuteen ja muuttuvat tunnekokemuksiksi. (Nummenmaa & Hari 2016.) Kuinka vahvaa tunnekokemuksen pitää siis olla, että yleisön jäsenetkin sen huomaavat, ja että osassa heistäkin heräisi tunteita? Nummenmaan ja Harin (2016) kirjoituksessa puhutaan ihmisen aivoissa olevista peilautumismekanismeista, joiden avulla ymmärrämme toisiamme yllättävän hyvin, vaikka aivomme ovatkin erillisiä. Aivoja tutkimalla on selvitetty, että toisen ihmisen eleiden, liikkeiden ja asentojen automaattinen havaitseminen vastaavien aivoalueiden aktivoituessa auttaa ymmärtämään toisen aikeita tai tavoitteita. Tästä syystä myös tunteet näkyvät usein ulospäin, vaikkei niiden edes haluaisi näkyvän. Melkein joka puolella maailmaa tietyt ilmeet, kehon asennot ja eleet yhdistetään kuhunkin perustunteeseen (mielihyvä, pelko, inho, suru, hämmästyys, viha). (Emt. 2016.)

Syy siihen, miksi laulamiseen ajatellaan liittyvän koettuja tunteita, selittyy Matt Beanin (2007) mukaan sillä, että laulu sisältää enemmän ilmaisua ja koettua tunnetta, kuin esi-

merkiksi puhe. Tämä perustuu teoriaan kommunikaation kynnyksistä. Esimerkiksi näyttämötaiteeseen liitetään ajatus verbalisoinnin kynnyksestä; näyttelijä on hiljaa niin kauan, kunnes hänen kommunikoinnin tarpeensa kasvaa niin suureksi, että hänen on käytettävä sanoja asiansa ilmaisemiseen. Silloin hän ylittää kynnyksen ja alkaa puhua. Tanssitai- teessa puhutaan liikkeen kynnyksestä; tanssija pysyy paikallaan, kunnes hänen kommu- nikoinnintarpeensa kasvaa niin suureksi, että hän ylittää kynnyksen ja alkaa liikkua. Lau- lajien kohdalla olennaista on se, että äänen tuottamisen tai ääntelyn, eli laulun, kynnys on puheen kynnystä korkeammalla. Tämä tarkoittaa, että laulaessa kommunikoinnin tarpeen on oltava voimakkaampi, kuin puheessa. Laulaja voi puhua niin kauan, kunnes kommu- nikoinnin tarve kasvaa niin suureksi, että tämä ylittää kynnyksen ja alkaa laulaa. Täten koko laulamisen idea perustuu sille näkemykselle, että mitä ihminen laulaakin, se on sillä hetkellä hänen elämänsä tärkein asia. Muuten hän voisi laulamisen sijaan vain puhua. (Bean 2007, 167–168.)

### **2.2.3 Tunteiden tulkintaa näyttelijän työhön peilaten**

Laulajan ja näyttelijän työskentelyssä mielletään usein olevan paljon yhtäläisyyksiä. Mo- lemmissa taiteenmuodoissa käytetään ilmaisun apuna ihmisiäntä ja kehoa. Musiikinla- jeista ooppera ja musikaali ovat sellaisia, joissa yhdistyvät sekä laulutaide, että näyttämö- taide (esim. Lättilä 2016). Esimerkiksi musiikkiteatterille luonteenomainen ilmaisutapa on roolin esittäminen sisältäen rooleissa ilmaantuvien tunteiden ilmaisun (LoVetri, Saun- ders-Barton & Weekly 2014, 56). Tässä luvussa nostan esiin näyttämötaiteen puolelta seikkoja, joita peilaamalla voi löytää yhtymäkohtia laulajan tunnetyöhön sekä vuorovai- kutukseen tämän ja yleisön välillä.

Vaivaton ja uskottava kontakti näyttelijän omiin tunteisiin on Anu Koskisen (2013) mu- kaan toivottavaa. Hänen väitöskirjassaan haastatellut näyttelijät eivät osoita kiinnostusta tunteiden jäljittelyä kohtaan, vaan kokevat aitojen tunteiden kokemisen tärkeäksi osaksi näyttelijäntyötä. Näyttelijä on tunteittensa kanssa paikalla, läsnä ja avoin, mikä linkittyy Koskisen haastateltavien vastauksissa aidon tunteen läsnäoloon. Näyttelijä kantaa tunteen kokemusta, eikä pelkää tunteiden ulkoisia merkkejä. (Koskinen 2013, 135–136.)

Maaria Rantanen (2006) kirjoittaa väitöskirjassaan, että näyttelijän tehtävä on saada ai- kaan roolista aidon tuntuinen illuusio, joka syntyy katsojan mielessä. Tämä tapahtuu ylei- sön ja näyttelijän välisessä vuorovaikutuksessa, jonka pohjana on luottamus sopimuk- seen, jossa niin näyttelijä, kuin yleisökin eläytyy tilanteeseen. Näyttelijän aitouden ja va- kuuttavuuden arviointi on aina yleisön käsissä. (Rantanen 2006, 54–58.)

Näyttelijän ja yleisön välisestä yhteistyöstä tunnelman luomiseksi puhui myös aikansa menestynyt näyttelijäpedagogi Mihail Tšehov. Hänen mukaansa esiintyjän tulee rakastaa yleisöään ja ohjaajan tulee ennakoida yleisön reaktioita. (Byckling 2020, 56.)

Byckling (2020) kirjoittaa artikkelissaan Tšehovin painottaneen aitoja tunnekokemuksia, mutta kaikki, mitä hän nimittää tunteeksi tai psykologiseksi tilaksi, on samalla fyysisen toiminnan läpitunkemaa. Kolikolla on aina kaksi puolta: kehon elämä ja ajatusten elämä. (Byckling 2020, 56–57.) Tšehovin mukaan näyttelijän tavoitteena tulee olla luovien voimien vapauttaminen ja siitä seurauksena tunteen aitous sekä esityksen autenttisuus. Hänen mukaansa aidot tunteet eivät kuitenkaan ole mielen pinnalla, vaan ne pitää houkutellessa esiin. (Tšehov 2017, 33.) Tähän houkutteluun Tšehovin tekniikassa käytetään esimerkiksi erilaisia sanattomia harjoituksia näyttelijöiden välillä, joissa he pyrkivät herättelemään ja välittämään erilaisia energisiä tiloja toistensa välillä (Byckling 2020, 56).

Myös 1800- ja 1900-lukujen taitteessa eläneen näyttelijä ja teatteripedagogi Konstantin Stanislavskin mukaan sielullisen, sisäisen ja ulkoisen toiminnan välinen raja on hämärä. Lisäksi näyttämötoimintaan kuuluu kaksi tärkeää osatekijää: sisäisen ja ulkoisen välinen yhteys sekä näyttämötodellisuuden ja arkitodellisuuden suhde. Näistä tekijöistä syntyy uskottava, looginen ja johdonmukainen näyttelijäntyö. Stanislavskin mukaan tunnemuistinin ja näyttelijän sisäisen maailman käyttäminen oli yksi tärkeimmistä keinoista tunteen synnyttämiseen. (Lintula 2014, 12–13.) Tämä tarkoittaa sitä, että näyttelijä voi hyödyntää menneisyydessään kokemiaan asioita tai taiteessa kokemiaan tuntemuksia tai havaintoja herättääkseen itsessään toivottua tunnetta (Cantell 2018, 38). Omien kokemusten käyttäminen mahdollistaa myös omien henkilökohtaisten traumojen esiin tulemisen, joka voi olla myös lukitsevaa tai rampauttavaa. Tästä syystä Stanislavski loi tunnemuistinin rinnalle ajatuksen fyysisten tekojen metodista, jossa hyödynnetään lihaskäyttöä. Tätä metodia käyttäessään näyttelijä hyödyntää liikkeitä tai tekoja roolihahmon tunteiden löytämiseksi. (Emt. 2018, 83–84.)

Stanislavskin tunnemuistimetodi saikin arvostelua osakseen sillä perusteella, että se saattoi aiheuttaa emotionaalisia lukkotiloja ja hysteriaa näyttelijöissä. Häntä kiinnosti opiskelijoidensa psyykkinen hyvinvointi, joten hänestä tuli varovainen tunnemuistinin keinojen käyttämisen suhteen. Stanislavskin mukaan ei tule huolestua siitä, jos tunteet hetkellisesti katoavaisivatkin. Jos palaa fyysisiin toimintoihin, niiden kautta voi päästä takaisin käsiksi tunteisiin. Näyttelijän halutessa ilmentää esimerkiksi vihaisuutta, hän voi tehdä kehollaan aggressiivista liikettä, jolloin vihaisuuden tunteet voivat nousta hänessä kuin huomautta hänen tekemänsä toiminnan kautta. (Koskinen 2013, 56–57.)

## 2.3 Tulkinnan määritelmää lauluilmaisun kontekstissa

Laulaja Kim Borg (1972) kiteyttää Suomalaisessa laulajanaapisessa, että jalostettu ääni on soitin, eli tulkintaväline. Tällä välikappaleella ilmaistaan oman persoonan kautta jotakin, mikä on laulajalla sydämellään, oman minän läpi suodatettuna. Hänen mukaansa ei kuitenkaan riitä, että käyttää ääntä, vaan on esitettävä musiikkia ja sen lomassa ilmaistava tulkittava tehtävänsä oman minänsä kautta. On lisäksi tunnettava ja tiedostettava, että tulkinta on laulajalle luontevaa, eli pitää olla jotakin sanottavaa. Laulajan tulisi Borgin mukaan pystyä välittämään muille se, mitä haluaa laulunsa välityksellä sanoa. Tämä onnistuu taiteilijan ulospäinsuuntautuvan säteilyn avulla, ja siinä tarvitaan laulajan omaa persoonallisuutta. (Borg 1972, 29, 48.)

Anne Tarvaisen (2012) mukaan tulkinnan voi käsittää laulajan äänen ja ilmaisun verkostona, joka sisältää suhteen esimerkiksi laulun sanoihin, melodiaan, kulttuurisiin seikkoihin ja erilaisiin kuuntelemisen tapoihin. Tulkinta voi tarkoittaa myös kuulijan tekemää tulkintaa siitä, mikä ymmärretään laulajan tulkinnaksi. Kuulija perustaa merkityksellisyyden kappaleesta pohjaten omaan kuuntelukokemukseensa ja näkemyksensä laulajan tulkinnasta melko nopeasti, jopa ensimmäisen kuuntelukerran perusteella, ja se saatetaan mieltää esimerkiksi surulliseksi tai koskettavaksi. (Tarvainen 2012, 21–23.) Laulajan tulkintaa voi kuitenkin olla olemassa ilman kuulijaakin, sillä tulkinta ei ole pelkkää dynamiikkaa kuulijan tulkittavana, vaan laulajan tekemät voimavaihtelut sekä muut äänelliset ja keholliset karakterit perustuvat tämän kokemiin tunnetiloihin (Hapuoja 2015, 73). Anne Tarvaisen (2016) mukaan laulajan käyttämät äänensävyt sekä erilaiset keholliset ja liikkeelliset kategoristen tunteiden laadulliset sisällöt muodostavat osaltaan laulajan tulkintaa. Olennaista on, kuinka laulaja saa välitettyä kuulijalle näitä vitaaliaffektisia laatuja niin, että tämä pystyy aistimaan niitä sekä mahdollisesti samaistumaan niihin. Laulaja voi sävyttää tekemistään luomalla nyansseja, joita hän voi saada aikaan käyttämällä affekteja kuten ilo tai suru. Taiteilija voi kuitenkin ilmaista kehollista olemista ja tuntemista myös abstraktimmin luodessaan ilmaisuvoimaista tulkintaa ja halutessaan käyttää vitaaliaffekteja toivotun tunteen tuomiseksi ilmaisuun. (Tarvainen 2016, 30–31.)

Affekti on emootioon rinnastettava käsite, mutta esimerkiksi affektiteoriassa tunteen ja affektin välille tehdään ero, jolloin affekti ymmärretään laajemmaksi kuin selkeästi määritelty tunne (Tieteen Termipankki, 2020). Emootio- ja affektitutkimus tutkii suurimmaksi osaksi tunteiden välittymistä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Kulttuuritutkimuksessa affektin otaksutaan olevan erilaisten kappaleiden välinen voima tai intensiteetti,

joka vaikuttaa niiden kykyyn vaikuttaa ja tulla vaikutetuiksi. Kulttuuritutkimuksen mukaan affekti on kehojen välinen suhde; samoin kuin eri emotiot voidaan erottaa toisistaan, affektilla on ulottuvuuksia, mutta sitä ei voi kategorisoida. (Von Scheve 2017.)

### 3 Tutkimusasetelma

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineiston keruumenetelmänä käytin haastatteluja. Tavoitteenani oli tutkia ilmaisun opetusta pop/jazz-laulun ammattiopinnoissa, ja erityisesti sitä, kuinka koetut tunteet ovat mahdollisesti läsnä ilmaisua opiskellessa. Vuorovaikutuksen ja ilmaisun taitoja tarkastellaan näyttötutkintoja arvioitaessa (Taideyliopisto OPS; Metropolia AMK OPS), joten voisi ajatella, että ammattiopintojen opetussuunnitelmiin sekä opetukseen sisältyy tulkinnan, tunneilmaisun ja ilmaisun opetusta. Lisäksi halusin tutkimuksellani selvittää, että jos tunneilmaisua opetetaan, mitkä ovat haastateltavilla opettajilla keinot sen opettamiseen. Mahdolliset haastatteluista ilmevät keinot tunneilmaisun opettamiseen halusin listata tutkimukseeni, jotta niistä olisi apua paitsi omassa opettajantyössäni, myös muille asiasta kiinnostuneille musiikkipedagogeille.

Tutkimuskysymykseni on:

- 1) Opettavatko haastateltavat opettajat kuvaustensa mukaan tunneilmaisua pop/jazz-laulun ammattiopinnoissa? Jos, niin minkälaisin keinoin?

#### 3.1 Kvalitatiivinen tapaustutkimus

Koska halusin kuvata tutkimuksessani tarkoituksenmukaisesti valittujen haastateltavien henkilöiden kokemuksia ja näkökulmia, valitsin menetelmäksi kvalitatiivisen tutkimuksen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kokonaisvaltaiseen tiedon hankkimiseen, ja siinä pyritään tuomaan esille uutta tietoa, eikä vahvistamaan vanhaa, jo olemassa olevaa tietoa. Tämä voidaan saavuttaa tutkimalla tarkasti ja yksityiskohtaisesti tutkimusainestoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 156–157.)

Merkityksellistä laadullisessa tutkimuksessa ja teemahaastattelussa ovat haastateltavien omat tulkinnat ja heidän kokemustensa merkitykset (Hirsjärvi & Hurme 2000). Tätä ai-

neistoa huolellisesti ja puolueettomasti tarkastelemalla saavutetaan laadullisen tapaustutkimuksen tavoitteet. Vaikka kvalitatiivisen tutkimuksen yleistettävyyks on usein heikompaa, kuin kvantitatiivisen, voidaan laadullisen tutkimuksen analyysillä pyrkiä selittämään ilmiöitä ja sitä kautta yhdistää laajempiin kokonaisuuksiin. (Alasuutari 1994.) Tutkimustulokseni eivät kata esimerkiksi koko Suomen ammatillisen laulukoulutuksen tilannetta tunneilmaisun opetuksen saralla. Tutkimuksen tarkoitus on valottaa joidenkin Suomessa sijaitsevien ammatillisten oppilaitosten laulunopetuksessa esiintyvää mahdollista tunneilmaisun opetusta ja sen keinoja.

### **3.2 Teemahaastattelu**

Käytin tutkimusmenetelmänäni teemahaastattelua. Halusin valita menetelmäksi tavan, jossa haastateltava ja haastattelija pääsevät suoraan vuorovaikutukseen ja joka olisi joustava siinä mielessä, että kysymykset voivat muokkautua haastattelun edetessä. Kysymykset eivät siis ole tarkkaan määriteltyjä ja rajattuja, vaan johdattelevat haastateltavaa pohtimaan omaa kokemustaan annetun aiheen tiimoilta. Haastateltava on tässä tutkimustilanteessa subjektina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007.) Olennaista teemahaastattelussa on se, miten haastateltava tulkitsee omaa kokemustaan ja minkälaisia merkityksiä hän luo kokemuksilleen haastattelutilanteen myötä (Hirsjärvi & Hurme 2000).

Muotoilin teemat haastattelutilanteen helpottamiseksi. Valmistelin myös apukysymyksiä, mikäli ne olisivat tarpeen haastattelutilanteen sujuvuutta ajatellen sekä mahdollisesti auttaisivat haastateltavaa pääsemään syvemmälle aiheeseen. Haastatteluni oli siis puolistrukturoitua haastattelua muistuttava teemahaastattelu. Kysymykset sekä apukysymykset teemoittain löytyvät tutkimuksen Liitteet-osiosta.

Kysymyksiä laatiessani pyrin mahdollisimman neutraaliin suhtautumiseen, mutta halusin käyttää myös hyödyni laulunopettajan työssä jo kartuttamaani kokemusta, joka mahdollisesti auttoi minua laatimaan samalla neutraalit, mutta ytimekkäät ja tehokkaasti aiheeseen johdattelevat kysymykset. Ennen varsinaisia haastatteluita tein pilottihaastattelun, jonka perusteella tarkensin ja muokkasin vielä haastattelukysymyksiä (ks. Liite 1). Haastatteluiden aikana esitin tarkentavia kysymyksiä riippuen haastateltavien vastauksista, mutta runkokysymykset olivat kaikille samoja.

### 3.3 Tutkimuksen toteutus ja haastateltavien valinta

Tunnekokemukset ovat usein subjektiivisia, mutta opettajan työssään keräämä kokemus ilmaisun opettamisesta voi toimia korvaamattomana materiaalina tunneilmaisun opettamisen opiskeluun. Lauluun ja laulunopetukseen liittyen tunneilmaisusta ei ole tehty vielä paljon tutkimusta. Tutkimuksen tavoitteena on löytää uutta tietoa tunneilmaisun opettamisesta, ja saadakseni tietoa Suomen ammatillisten oppilaitosten opetuksesta minun oli valittava haastateltavat tarkoituksenmukaisesti, mikä on laadulliselle tapaustutkimukselle tyypillistä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007).

Suoritin teemahaastattelun kolmelle ammattioppilaitoksen laulunopettajalle. Yksi haastateltava on ammattikoulussa, toinen ammattikorkeakoulussa ja kolmas yliopistossa toimiva laulupedagogi. Koin tärkeäksi, että kolmannen asteen opettajat ovat jollakin tavalla myös pedagogiopiskelijoiden kanssa työskenteleviä henkilöitä, jotta voisivat tarkastella tunneilmaisun opettamisen tilannetta myös didaktiikan näkökulmasta. Näin he voisivat peilata tunneilmaisun opettamista omiin kokemuksiinsa paitsi koulutettuina laulajina ja ammattilaulupedagogina, myös tulevia pedagogeja kouluttavina opettajina.

Tuttavapiiriini kuuluu paljon laulupedagogeja. Vaikka heistä suurin osa työskentelee muualla kuin ammattioppilaitoksissa, monet niistä, joiden tiedän opettavan toisella tai kolmannella asteella, ovat opettaneet myös minua tai olen ollut seuraamassa heidän opetustaan esimerkiksi osana pedagogiopintoja. En halunnut valita haastateltaviksi henkilöitä, joiden opetustavan tunnen joko hyvin tai osittain. He eivät voineet olla henkilöitä, joiden suhtautuminen tunneilmaisun opettamiseen oli minulle entuudestaan tuttua, sillä en halunnut omien käsitysteni vaikuttavan aineistoon ja tutkimustulokseen. Vaikka olisi ollut mielenkiintoista valita haastateltaviksi niitä, joiden tiedän opettavan tunneilmaisua ja joilla tiedän olevan siihen paljon toimivia menetelmiä, en halunnut vaikuttaa haastatteluvalinnoillani tutkimuksen tuloksiin tai haastatteluiden kulkuun.

Valitsin Suomesta kaksi toisen asteen ja kaksi kolmannen asteen ammatillista rytmimusiikin oppilaitosta, joissa työskenteleville laulunopettajille lähetin sähköpostin välityksellä viestin syksyllä 2022. Sähköpostissa tiedustelin heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen, ja samalla kerroin yksityiskohtaisesti siitä, missä ja milloin tutkimus julkaistaisiin. Kerroin myös, mitä aihepiiriä tutkielmani käsittelee. Suurin osa heistä vastasi, joskin muutama kieltäytyi kohteliaasti kiireisen aikataulun tai esimerkiksi vanhempainva-

paan vuoksi. Sovimme kolmen opettajan kanssa haastattelun loka-marraskuulle. Toteutimme haastattelut mahdollisuuksien mukaan kasvokkain. Yksi haastatteluista toteutettiin etäyhteyden avulla, videopuhelun välityksellä. Olimme sopineet, että nauhoitan haastattelut ja käytän heidän vastauksiaan nimettömänä tutkimustuloksissani. Sovimme, että haastattelut poistetaan puhelimeni muistista, kun tutkimus on valmis ja hyväksytty. Haastattelun kolmea laulunopettajaa, jotka opettavat joko toisen tai kolmannen asteen ammattioppilaitoksessa. Yksi heistä opettaa toisen asteen ammattioppilaitoksessa laulua, kaksi muuta korkeakouluissa, joissa opetetaan myös laulupedagogiikkaa. Haastatteluissa tai tuloksissa en erittele, millä koulutusasteella tai missä oppilaitoksessa kukin haastateltava opettaa, sillä se ei ole tulosten kannalta olennaista. Halusin myös varmistaa, etteivät he ole haastattelun vastausten perusteella tunnistettavissa. Oli tärkeää, että kaikki olivat valmistuneet musiikkipedagogeiksi ja/tai musiikin maistereiksi, ja heillä tuli olla työkokemusta laulunopettajana ainakin viisi vuotta. Kaikki kolme haastateltavaa ovat toimineet laulunopettajan työssä suurin piirtein yhtä monta vuotta; kaikilla oli työkokemusta noin kymmenen vuoden ajalta. Kuitenkin yhdellä heistä oli selkeästi pisin kokemus ammattiopiskelijoiden opettamisesta, ja hän oli opettanut myös valmistumisen jälkeen pidempään kuin muut haastateltavat.

### 3.4 Analyysi

Laadullista tutkimusta tehdessä ei ole yhtä oikeaa tai yhtä parasta tapaa tehdä aineiston analyysia. Usein suositellaan, että aineiston työistö alkaisi jo keruuvaiheessa ja jatkuisi raportoinnin ja tulokinnon aikana. Itse analyysi alkaa jo haastattelutilanteissa. Tässäkin mielessä kvalitatiivinen tutkimus eroaa paljoltikin kvantitatiivisesta tutkimuksesta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 136.)

Litteroinnin jälkeen kävin aineistoa läpi alleviivaamalla kohdat, jotka vastasivat tarkasti haastattelukysymyksiin ja liittyivät niihin erityisesti. Jokaisella haastateltavalla oli oma värinsä, mikä helpotti työtäni aineiston analysoinnissa. Värikoodien avulla minun oli helppompaa löytää samasta tiedostosta selaamalla juuri sen haastateltavan osio, jota milloinkin kaipasin. Kun olin liittännyt haluamani alleviivatun osan työhöni, merkitsin käytetyt kohdat punaisella värillä. Sillä tavalla pysyin selvillä siitä, mitä tekstin osia olin jo käyttänyt, jotta vahingossakaan laittaisi niitä työhöni useammin kuin kerran. Lisäksi tämä nopeutti selaamista, kun minun ei tarvinnut käyttää enää aikaa jo työhön siirrettyjen kohtien lukemiseen.

Huomasin, että opettajan oma suhtautuminen oli tiukasti sidoksissa siihen, kuinka hän on aiemmin suhtautunut tunneilmaisuun, kuinka hänelle on sitä omissa opinnoissa opetettu, ja kuinka hän suhtautuu siihen nykyään sekä opettaa omille opiskelijoilleen. Tästä syystä analyysissäni nousi tärkeäksi huomioida opettajan omat ajatukset liittyen tunneilmaisuun niin terminä kuin muusikkouden osa-alueena sekä opetuksen aiheena.

### 3.5 Tutkimusetiikka

Olen tutkimustyössäni pyrkinyt noudattamaan ja kunnioittamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittämiä käytäntöjä (TENK 2012 & 2019), joita myös Taideyliopiston Sibelius-Akatemia on sitoutunut noudattamaan. Eettisten periaatteiden noudattaminen tarkoittaa esimerkiksi rehellisyyttä ja huolellisuutta; on tärkeää viitata asianmukaisesti ja perustella näkemykset ja väitteet tieteellisellä tutkimuksella. Haastateltavien oikeuksista on pidettävä hyvää huolta; he eivät halunneet esiintyä omalla nimellään, joten on tärkeää, ettei työ sisällä mitään tunnistetietoja haastateltavista. Kerroin haastateltaville tarkkaan jo heti alkuun, mitä olen tekemässä, missä tutkimus julkistetaan ja mitä tutkimukseni aihe koskee. Tieto siitä, että haastateltavien nimet sekä tunnistetiedot pysyvät salaisina, antoi heille myös mahdollisuuden puhua avoimesti ja varauksetta. Olen jättänyt litteroinnista pois kohtia, joita haastateltava ei halunnut minun kirjoittavan. Nämä seikat olivat luottamuksellisia, eivätkä olleet työni kannalta olennaisia.

Aineisto on pidetty salassa tutkimuksen tekemisen ajan, ja opinnäytteen hyväksymisen jälkeen se hävitetään, eikä sitä ei ole jaettu ulkopuolisille. Haastateltavien kanssa ei ole keskusteltu jatkokäytöstä, eli keräämääni aineistoa ei tulla käyttämään jatkotutkimuksissa. Mahdollisten seuraavien aiheeseen liittyvien tutkimusteni aineisto kerätään erikseen. Tietosuojalomake on toimitettu haastateltaville joko fyysisenä paperina tapaamisen yhteydessä tai sähköpostilla. Tämä velvoittaa myös minua toimimaan sopimuksen mukaisesti.

Minun ei ole tarvinnut kirjata haastateltavien nimiä edes omissa muistiinpanoissani, vaan olen kirjannut ne alusta lähtien pseudonyymein. Tiesin itse kuitenkin koko ajan, ketä haastattelen mistäkin oppilaitoksesta, ja oppilaitoksen kuvauksen avulla pysyin selvillä siitä, kuka oli kuka, sillä jokainen haastateltava edusti eri oppilaitosta. Haastatteluäänitteissä tutkimukseen osallistuvat opettajat mainitsevat työpaikkansa sekä opiskelupaikkansa, mutta näitä tunnistetietoja en ole lisännyt työöhöni, sillä olen taannut haastateltavileni pyrkiväni täydelliseen tunnistamattomuuteen.

Minulle oli todella tärkeää, että haastateltava kokee haastattelutilanteen turvallisena. On oltava tilaa ja turvaa kertoa positiivisten lisäksi myös negatiivisista kokemuksista tai omista haasteistaan. Mahdollisimman turvallinen haastatteluilmapiiri takaa myös mahdollisimman neutraalin tutkimusympäristön. Vastauksia ei pidä johdatella haastateltavan mielipiteellä, eikä myöskään tämän asenteella tai käytöksellä. (TENK 2012 & 2019.)

## 4 Tulokset

Olen psejdonymisoinut kolme haastateltavaani musiikkitermeillä. Haastateltava A on Tritonus, Haastateltava B Klaavi ja Haastateltava C tässä työssä pseudonyymiltään Toonika. Haastateltavat ovat töissä pop/jazz-laulunopettajina suomalaisissa oppilaitoksissa. Heistä yksi on toisen ja kaksi kolmannen asteen oppilaitoksessa, eli yksi opettaa ammatikoulussa, yksi ammattikorkeakoulussa ja yksi korkeakoulussa. Jätän tuloksissa mainitsematta haastateltavien työpaikkojen sijainnit sekä muut tunnistetiedot. En myöskään paljasta, kuka haastateltavista on milläkin koulutusasteella töissä, jotta haastateltavien tunnistetiedot jäävät mahdollisimman tunnistamattomaksi. Koska en halunnut suoraan esittää rajattuja ja johdattelevia kysymyksiä, lähdin liikkeelle haastateltavien käsityksistä liittyen taitavaan laulajuuteen, tunneilmaisun merkitykseen ja sen opettamisen tarpeellisuuteen sekä tunneilmaisun opettamisen keinoihin. Puhuttaessa taitavasta laulajasta pyrkimykseni ei ole arvottaa laulajia millään tavalla. Hyvän laulajan määritelmä on hyvin subjektiivinen ja vaikeasti mitattava asia. Koska ammattiopintoihin on määritelty tiettyjä standardeja, jotka läpäisemällä voi valmistua ammattilaulajaksi, tässä työssä hyvä tai taitava laulaja tarkoittaa ammattimaista laulajaa. Halusin kysyä haastateltavien näkemyksiä siitä, koska arvelin taitavan laulajan määritelmän hyvin todennäköisesti sisällyttävän ajatuksia tunneilmaisusta.

Joillekin haastateltavista minun piti esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä kuin toisille, jotta pysyisimme tunneilmaisun ja sen opettamisen aiheessa. Joidenkin kanssa kävi niin, että haastateltava vastatessaan kysymykseen vastasi ennakoivasti aina myös seuraavaan kysymykseen ja ikään kuin eteni vastauksissaan itsenäisesti samaan suuntaan, mihin olin kysymyksineni myös menossa.

### 4.1 Taitavien laulajien määrittelyä

Kaikkien kolmen haastateltavan vastaukset taitavan laulajan määritelmästä muistuttivat toisiaan. Kaikki mainitsivat teknisen osaamisen sekä tulkinnan. Haastateltava Tritonus

mainitsi tunteiden ilmaisun lähinnä siitä näkökulmasta, että laulajan tehtävä on herättää kuulijassa tunteita.

*Jotkut ovat hyviä laulajia, koska osaavat teknisesti, hallitsevat instrumenttinsa ja tekniikkansa tosi hyvin. Jotkut eivät ole teknisesti niin pitkällä, mutta ymmärtävät musiikkia tosi hyvin ja osaavat laulaa tyylinmukaisesti ja mitä kappalekohtaisesti tarvitaan biisiin. Jotkut osaa ilmaista tunteita, tai ei ehkä tunteita, koska sillä ei ehkä ole mitään väliä mitä se laulaja itse... tai on väliä, mutta en hakenut sitä, mitä tunteita laulaja itse kokee, vaan että osaa herättää kuuntelijoissa erilaisia tunteita omalla laululla. Tällä hetkellä [tärkeintä itselle] ehdottomasti on tulkintapuoli, että pääsee herättämään muissa ihmisissä tunteita. (Tritonus)*

Siinä missä Tritonus kommentoi tulkinnan tärkeyttä erityisesti esiintyjänä, Klaavi tarkasteli kysymystä enemmän kuulijan näkökulmasta ja kertoi, mitkä ovat hänelle kuulijana tärkeimpiä ominaisuuksia hyvässä laulajassa. Hän sanoi haluavansa nykyään kuulijana tulla kosketetuksi musiikin ja laulun välityksellä.

*No tietenkin peruselementit on hyvä olla kunnossa, rytmin, melodian, harmonian hallinta, tietynlainen tekninen osaaminen. Tärkein asia, mikä itseäkin koskettaa, on tunneilmaisuus ja tulkinta. Kuuntelen itsekin paljon artisteja, jotka eivät teknisesti ole niin huikeen taitavia, mutta niissä on jotain, mikä koskettaa. Se on muuttunut tässä paljon ajan saatossa. Kun on opiskellut, niin on ehkä ihaillut niitä teknisiä kykyjä enempi, mutta ajan myötä yhä enemmän muutakin, kuin sitä tekniikkaa, arvostaa. -- Miten laulaja tulkitsee tekstiä, miten hän elää musiikissa. Ehkä aiemmin en oo niin paljon kiinnittänyt huomiota tekstiin, kun olen ehkä ollut enemmänkin sellainen laulaja, joka on kuunnellut enemmän sitä teknistä tekemistä. (Klaavi)*

Toonika mainitsi myös teknisen osaamisen tärkeyden, mutta hän myös painotti tulkinnallista puolta. Tärkeimmäksi osa-alueeksi hän mainitsi niin opettajan, kuulijan, kuin

laulajan näkökulmasta merkityksellisyyden aspektin sekä koskettavuuden, joka on lähtöisin laulajasta itsestään. Hän painotti laulajan oman tunnemaiseman tärkeyttä liittyen koskettavuuteen.

*Hyviä laulajia voi olla monenlaisia. Yleisesti ottaen, on osa-alueita; on ergonominen tai tarkoituksenmukainen äänenkäyttö, ei tarkoita täydellistä tekniikkaa koko ajan, vaan perusperiaatteiltaan toimii. Sitten on ilmaisu- ja tulkintapuoli, eli se, että se koskettaa laulajaa itseään sekä kuulijoita.*

(Toonika)

Toonika kertoi hänelle itselleen olevan taitavassa laulamisesa tärkeämpää se, että laulajaa itseään koskettaa kuin että kuulija kokee liikuttuneensa lauluesityksestä. Varsinkin opetusmaailmassa hänen mielestään laulajan kokema merkityksellisyys ja hänen tunteensa liittyen laulamiseen ovat keskiössä. Toonika lisää fraseerauksen osana tärkeimpiä osa-alueita ammattimaisessa laulajuudessa. Jos lauletaan jotakin tiettyä genreä eli musiikkityyliä, on tärkeää, että ammattimainen laulaja osaa tulkita musiikkia annetussa tyylilajissa genren vaatimusten mukaisesti. Rytmisesti tarkka tekeminen liittyy genretietoiseen laulamiseen. Nämä asiat ovat Toonikalle taitavan laulamisen peruspilareita.

## 4.2 Tunneilmaisu ja tulkinta

Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että tarvittava tekninen taito on tärkeää, mutta kaikkein tärkeintä on tulkinta tai laulun koskettavuus. Kysyin haastateltavilta heidän käsitystään siitä, mitä tunneilmaisu terminä tarkoittaa. Koska kaikki haastateltavat mainitsivat haastattelun alkuvaiheessa vastauksissaan tulkinnan, koin tarpeelliseksi kysyä tarkennusta termin merkitykseen. Kysyin heidän näkemystään siihen, mitä eroa on termeillä tunneilmaisu ja tulkinta. Nämä kaksi termiä usein kietoutuvat toisiinsa siten, että niitä saatetaan käyttää toistensa synonyymeinä. Tämän pystyi huomaamaan myös jokaisen haastateltavan kohdalla siitä, että he joutuivat hetken miettimään vastausta kysymykseen.

### 4.2.1 Tunneilmaisu vai tulkinta?

Haastateltavat pohtivat siis ensin tunneilmaisun merkitystä terminä ja sen jälkeen sitä, eroaako se jollakin tavalla tulkinnasta. Kaikki pystyivät erottelemaan jollakin tavalla

nämä kaksi termiä toisistaan luoden kummallekin oman merkityksensä, vaikka molemmat liittyvätkin läheisesti laulun merkityksellisyyteen sekä laulajana että kuulijana. Tritonus pohtiessaan tunneilmaisun merkitystä teki jonkinlaista eroa tunteiden ilmaisemisen ja hahmoajattelun välille laulun aikana. Hän mainitsi, että esimerkiksi musiikkiteatterissa esitettävän hahmon tunteet voivat erota laulajan omista tunteista, jolloin lavalle ei mennä ilmaisemaan omia, vaan kohtausten hahmon tunteita.

[Tunneilmaisu on] ehkä semmonen yhdistelmä eri tapoja..  
*joko kommunikoimaan laulamisen kautta omia tunteitaan tai herättämäään kuuntelijoissa omia tunteitaan. --tässä tulee peliin se kysymys, että opetetaanko ja opitaanko ilmaise-  
maan tietynlaisia tunteita, mitkä kuuluu siihen hahmoon tai tilanteeseen, vai opetetaanko ilmaisemaan omia tunteita.*  
(Tritonus)

Tritonus mieltää tulkinnan kattavan enemmänkin äänessä ja laulussa esiintyvät ilmiöt, kuten fraseeraus, rytmi, äänenväri, sanojen lausumistapa, äänen voimavaihtelut ja vire.

*Esimerkiksi saundin äänenvärin käytöllä voidaan vaikuttaa tulkintaan, rytmillä, eli onko jonkun tapa laulaa perkussiivisempaa vai legatomaisempaa, tai tauoilla, hengähdysten käytössä, vire -- Esimerkiksi äänenvoimakkuudella, dynamikalla, intensiteetillä on varmasti roolia, sanojen lausunnalla on roolia, miten lausutaan joku sana.* (Tritonus)

Sekä Klaavi että Toonika ovat Tritonuksen kanssa samoilla linjoilla tulkinnan merkityksen suhteen. Kaikki mieltävät tulkinnan sisältävän enemmän teknisiä piirteitä, tunneilmaisun ollessa enemmän sidoksissa koskettavuuteen ja koettuihin emootioihin joko esiintyjässä tai kuulijassa. Tunneilmaisu ja tulkinta kuitenkin liittyvät esimerkiksi Toonikan mukaan vahvasti toisiinsa, varsinkin, jos tunneilmaisua esiintyy laulussa. Toonika mainitsi myös, kuinka hänen mielestään tunneilmaisu on tärkeä osa tulkintaa. Vastauksissa mainittiin kuitenkin jollakin tavalla se, että tulkinta ei itsessään välttämättä riitä silloin, jos halutaan laulun koskettavan kuulijaa. Toonikan on jopa vaikeaa ajatella tunneilmaisua laulusta eroteltavana asiana, sillä kokee lauluinstrumentin kokonaisvaltaisena ja kehoillisena toimintana. Ihmisen kehoon vaikuttavat mieli ja tunteet, ja keho vaikuttaa mieleen ja tunteisiin.

*Näen koko laulamisen sellaisena kehollisena toimintana, jossa mieli, keho, tunteet ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa. Sen takia mun on vaikeaa irrottaa se sellaisena, että ”nyt otetaan tämä tunneilmaisuus tähän”, kun mulle se on se koko ihminen koko ajan, eikä se ole sellainen irroitettava tai päälleliimattava asia, että hei, ”treenataas tähän surullisen kuuloinen saundi”, vaan sen pitää lähteä sieltä ihmisestä itsestään ja ihmisen ajatuksista. Se on mulle sellainen kokonaisvaltainen asia. (Toonika)*

Toonika kuitenkin kertoo opettavansa lauluteknisiäkin asioita tunneilmaisullisten seikkojen kautta, mikä vaikuttaa myös laulutulkintaan. Kuitenkin tulkinnan merkitys kokonaisuudesta irrotettuna tarkoittaa Toonikalle tekniikkaa enemmän laulun musiikillisia osa-alueita, kuten rytminkäsittely.

*Opetan paljon laulutekniikkaa tunneilmaisun asioiden kautta, ja toisaalta joskus toisinpäin. Ne kaikki liittyy jotenkin toisiinsa. --koen että siihen tulkintaan liittyy ehkä musiikillisia asioita enemmän. Se on joku hieno rytminkäsittely, et se on hänen tulkinta tästä sävellyksestä -- Ehkä jonkun tulkinta jostain kappaleesta voi olla semmoinen että miten hän käsittelee rytmiiikkaa, mitä asioita nostaa esille.. Toistaalta, tulkinta voi olla aika keponen ilman tunneilmaisua. Ehkä. (Toonika)*

Klaavin vastaus oli Toonikan vastauksen kanssa yhteneväinen siinä mielessä, ettei tunneilmaisuus ole hänen mielestään erillinen laulajasta itsestään. Siinä, missä Tritonuksen vastauksissa oli keskiössä pyrkimys herättää kuulijassa tunteita, Klaavi, Toonikan lailla, taas painotti laulajälähtöistä kokemusta sekä sitä, mitä musiikki herättää itse laulajassa.

*Samalla tavalla kuin muussakin elämässä, laulu ei ole sellainen irrallinen pala, vaan --että laulaja pystyy ilmaisemaan, mitä tuntee, ja mitä se kappale herättää itsessä. (Klaavi)*

Kun Klaavi pohti tulkinnan merkitystä terminä, hän käsitti sen myös erillisenä osa-alueena tunneilmaisuun nähden. Hänen mukaansa tulkintaa voi esiintyä laulussa, jossa ei

olisikaan juurikaan tunneilmaisua. Toonika viittasi samaan mainitessaan, että tulkinta ilman tunneilmaisua voisi kuitenkin jäädä melko pintapuoliseksi kokemukseksi. Klaavi mainitsee ulkomusiikilliset asiat tulkinnallisina, mutta mahdollisesti tunneilmaisusta erilisinä asioina. Hän puhuu myös teknisistä asioista tulkinnan välineinä, jotka eivät takaa emotionaalista tarttumapintaa, vaikkakin voivat toimia väylänä tunneilmaisuun.

*Miellän itse tulkinnan -- siihen esiintymiseen, ryhtiin, olemiseen, kontaktiin.. monestihan se on, että tulkinta-sanaa käytetään hyvin paljon, vaikka ihminen ei ilmaisisi tunnettakaan ihan kauheasti. Jos joku tekee mahtipontisia eleitä käsillä tai jotakin sellaista ulkomusiikillista tai siihen liittyvää. Mutta tunneilmaisussa on oltava tosi läsnä. Kun puhuin siitä, että jos lähestyy tunneilmaisua niiden teknisten asioiden kautta, eikä pääse siihen tunteeseen, niin sitten se ei ole kyllä tunneilmaisua. Sit ne ovat ehkä tulkinnan välineitä, joka voi auttaa pääsemään kiinni siihen tunneilmaisuun, mutta se on jotain syvempää, kuin tulkinta. (Klaavi)*

Vaikka kaikkien vastauksissa on havaittavissa jonkinlainen konsensus tunneilmaisusta terminä sekä sen eroavaisuudesta tulkinta-termiin, vastauksista voi huomata tietynlaisen tulkinnanvaraisuuden. Kukaan ei mainitse tietävänsä täsmällisen oikeita selityksiä termeille, eikä kukaan viittaa lähdekirjallisuuteen tai esimerkiksi omiin ammattiopintoihinsa miettiessään vastauksia kysymyksiin. Vastaukset vaikuttavat jokaisen haastateltavan kohdalla mielipidepohjaisilta. Klaavi esimerkiksi mainitsi, kuinka koki kysymykset haastaviksi, ja samoin teki myös Tritonus. Kaikki kertoivat, että ovat uransa aikana miettineet tätä aihealuetta, mutta totesivat myös, etteivät ole löytäneet selviä ja absoluuttisia vastauksia esittämieni kysymysten kaltaisiin asioihin.

Tritonus kuvaili tilannetta, jonka on kokenut ammattimuusikkona haastavaksi tunneilmaisun ja tulkinnan kannalta. Hän kertoi, kuinka koulutus ja instrumenttikohtainen tieto lisäävät tietoisuutta omasta tekemisestä niin, että on joskus vaikeaa keskittyä siihen, mikä on loppujen lopuksi itselle tärkeintä. Hän pitää tässäkin keskeisenä sitä, että kykenee herättämään kuulijassa tunteita.

*Esimerkiksi äänitystilanteissa kamppailen sen kanssa, että miten mä saan itsestäni kaiken irti, mitä mä voin saada, tulkinnassa ja tunneilmaisussa. Aika pitkälti kouluttautunut ja*

*ammattimuusikko keskittyy tosi paljon teknisiin ja musiikillisiin asioihin, että näin tän pitäisi mennä mutta, helposti jää unohdetuksi, että pääsenkö ihmisten sydämeen, pääsenkö ulkokuoren läpi. (Tritonus)*

Tritonuksen mukaan reitti tähän toivottuun päämäärään alkaa kuitenkin itsestä; omien tunnelukkojen avaaminen ja keskittyminen tarinan välittämiseen tai tulkintaan ovat keskiössä, eivätkä välttämättä esimerkiksi tekniset asiat. Tässä hän esittelee omana haasteenaan sisäänpäin kääntyneisyyden. Hän kuvailee itseään introvertiksi, joka ei ole tottunut pitämään ”meteliä” omista tunteistaan tai sisäisestä maailmastaan. Omien kuorten avaaminen liittyy Tritonuksen mukaan siihen, kuinka hyvin laulaja pääsee kuulijan sydämeen tämän ulkokuoren läpi. Haasteelliseksi hän kokee myös ammattilaisen tietoisuuden liittyen teknisiin asioihin; ei voi keskittyä moneen asiaan yhtä aikaa. Sen sijaan, että keskittyisi esimerkiksi vireeseen, ajoitukseen ja harmoniaan, tulisi keskittyä tulkintaan.

#### **4.2.2 Tunneilmaisun tuottaminen laulussa**

Kun tunneilmaisua oli terminä mietitty ja sille oli etsitty merkityksiä, kysyin haastateltavilta siitä, kuinka tunneilmaisua voi tuottaa laulussa. Osa heistä vastasi heti pedagogisesta näkökulmasta, kuinka sitä voi lähteä opetustilanteessa hakemaan opiskelijan kanssa. Opettamiseen liittyvät vastaukset olen kuitenkin koonnut alaluvuissa 4.4. ja 4.5. Halusin kuitenkin kysyä tarkemmin siitä, kuinka haastateltavat ajattelevat tunneilmaisun syntyvän laulun aikana, eli kuinka he herättävät omaa emotionaalista ilmaisuaan tai kuinka laulaja voi yleisesti ottaen tuottaa tunneilmaisua. Tritonus painotti vastauksessaan mielikuvituksen tärkeyttä sekä sitä, että osaa välittää samaa tunnetilaa kuin mitä ajattelee esitettävän kappaleen sisältävän.

*Voi fokusoida mielikuvituksen avulla siihen tilanteeseen sen, mistä biisi kertoo tai viestiin sen, mitä biisi pyrkii välittämään ja niihin tunteisiin, mitä se biisi sinun mielestä tulkitsijana pyrkii välittämään. Se tunne voi olla mikä vaan, kunhan se suurin piirtein loogisesti sopii siihen biisiin. (Tritonus)*

Hänellä oli vastauksessaan myös selkeästi kaksi eri ajatusta rooleista; minä laulaja ja ”hän-hahmo”, jotka ilmaisussa yhdistyvät. Tritonus mainitsee, että ei välttämättä tarvitse siirtyä pois omasta tunnemaailmasta pois, jos itsensä ja kappaleessa olevan hah-

mon tunnemaailmat täsmäävät. Silti hän kuvailee ilmaisutilannetta niin, että kappale sisältää aina laulajaminän sekä tarinan hahmon, joka voi olla fiktiivinen tai oma itse josakin toisessa, menneessä hetkessä.

*-- kuvittelet olevasi joku muu kuin kuka olet, siinä hetkessä kun tulkitset sen biisin. Jos tarvitsee. Koska joskus minä laulaja, ihmisenä, ja se fiktiivinen ihminen, joka tulkitsee ja välittää sen tunteen, täsmäävät. Aina ei välttämättä tarvitse siirtyä siitä omasta fiiliksestä ja minäkuvasta pois, vaan ne voi täsmätä yks yhteen erittäin hyvin. -- tehtäväni olisi astua sen fiktiivisen hahmon saappaisiin, just siihen hetkeen, kun hän kertoo niitä asioita tai esittää niitä asioita musiikin kautta. Se fiktiivinen hahmo ei oo välttämättä toinen ihminen, vaan se voi olla itse, toisena hetkenä. Että saadaan takaisin tiettyjä ajatuksia, tunteita ja tunnetiloja mitä ollaan joskus koettu aiemmin elämässä, eikä välttämättä kokisi nyt sillä hetkellä kun tulkitaan, mutta astutaan toisen hetken minän saappaisiin. (Tritonus)*

Toonika hakee omaa emotionaalista ilmaisuaan kappaleisiin ensisijaisesti tekstin kautta. Hän muodostaa tunneyhteyden kappaleeseen tarinan välityksellä, mutta hänen tunnetiloihinsa vaikuttavat myös muut seikat musiikissa, kuten harmonia tai rytmi. Joskus kappale taas on kokonaisuudeltaan kepeämpi ja vauhdikkaampi, jolloin Toonika voi saada kehoon tietynlaista energiaa sekä hyvää mieltä.

*No mä lähden aika paljon lyriikoiden kautta, tekstin tulkinasta. Mitä se mulle kertoo, mä haen taustatarinoita, aika paljon myös harmoian, rytmin ja lyriikan suhdetta, että joku tietty sointukierto voi olla tosi emotionaalinen. Voi olla joskus jopa niin, ettei sen tarvitse lähteä lyriikasta, mutta aika usein se minulle lähtee sieltä. Että mitä se tarina kertoo, millainen teksti on. Joskus se voi olla sellainen hyvänmielen – että silloin se tuo tietyn energian sinne kehoon ja sitä kautta. Mutta mä myös luotan paljon itse laulajana sellaiseen avoimuuteen ja sellaiseen aistit auki -olemiseen. (Toonika)*

Toonika peräänkuuluttaa läsnäolon tärkeyttä laulutulkinnassa. Musiikissa eläminen on hänelle hyvin tärkeää, ja esiintyjänä hän painottaa hetkessä olemista ja vuorovaikutusta

yleisön ja ympäristönsä kanssa. Hän tiedostaa olevan laulajia, joiden näkökulma on erilainen; jotkut suunnittelevat fraseerauksen sekä äänenkäytölliset seikat tarkasti etukäteen. Toonika taas yleensä käyttää paljon aikaa harjoittelussa siihen, että hän löytää kappaleesta omakohtaisuutta ja omanlaistaan merkitystä, jonka pohjalta hän tulkitsee kappaleen.

*Mulle se on oleellista se sellainen, että se tulkinta voi elää hetken mukaan ja tiedän että moni laulaja tykkää harjoitella tosi tarkasti kaikki ja varmaan sellaiset tosi tekniset hyvät laulajat tekeekin niin, et ne miettii tosi tarkasti joka fraasin. Mä en taas ikinä ole tehnyt silleen, vaan menen pää edellä puuhun ja katson mitä sieltä tulee. Mulle se on se musiikin hienous, sellainen eläminen. (Toonika)*

Vastauksissaan hänellä on keskiössä merkityksellisuuden löytäminen ensisijaisesti ensin itse laulajana. Toonika painottaa tämän seikan tärkeyttä laulajan ilmaisussa, sillä omien tuntemusten sekä emotionaalisten kokemusten kautta tämä pystyy välittämään niitä myös kuulijalle, jotta kokemus voisi olla koskettavaa niin esiintyjän kuin kuulijan näkökulmasta. Tässä Toonikan näkemys tunneilmaisun synnystä sekä sen ilmaisemisen keinoista eroaa Tritonuksen näkemyksestä. Toonikan mukaan juuri laulajan kokema emotio on seikka, joka mahdollistaa tunteiden heräämisen myös kuulijassa. Hän esittää laulamisen merkityksellisuuden kumpuavan nimenomaan laulajan kokemuksista, ja pitää siihen verrattuna kuulijan kokemusta toisarvoisena.

*Jos laulajasta itsestään ei ole merkityksellistä, tai jos se ei tunnu miltään, miten se voi välittää sitä muille? Sen takia se on se ydin, että lähdetään laulajasta itsestään, ja toissijaisesti sieltä, että mitä kuulija ajattelee. (Toonika)*

#### **4.3 Koetut tunteet laulutulkinnassa**

Heti haastattelun alkuvaiheessa vastauksissa esiintyi mainintoja ”päälle liimatuista” ilmaisutavoista. Miettiessäni itsekkin tunneilmaisun ja ilmaisun eroja sekä emotionaalisen työskentelyn tärkeyttä laulajana, tulin ajatelleeksi niin sanottujen ”aitojen” ja ”epäaitojen” tunteiden käsitteitä. Tästä syystä halusin kuulla, onko haastateltavilla jotakin näkemystä aidosti koetuista tunteista laulutulkinnassa verrattuna epäaidoiksi koettuihin tunteisiin. Sekä Klaavilla että Toonikalla oli aluksi selkeämmät ajatukset siitä, mitä pitävät niin sanottuina epäaitona tunteena. Kun kysyin, mistä tietää, onko esiintyjän tunne aitoa,

Toonikan vastauksessa nousee esiin jälleen hänen näkemyksensä siitä, että koettu tunne ja merkityksellisyys välittyy kuulijalle.

*Oletusarvo on, että jos laulaja itse kokee voimakasta emootiota, niin myös kuulija kokee sitä. -- tuo ei ole ihan aukotonta. Mutta silti uskon siihen, että on vastustamatonta, jos joku kokee voimakkaasti jotain, jos molemmat tuntevat saman tunteen, niin se on se hetki, josta tulee kylmät väreet ja musiikki imaisee mukanaan jne. Mutta sitä ei liene vielä tieteellisesti todistettu, jonka takia se on hypoteesi, eikä varma juttu. (Toonika)*

Toonika kertoo nähneensä paljon tutkimuksia, jotka keskittyvät nimenomaan äänellisiin tunnusmerkkeihin tunnetiloissa sekä niiden havainnointiin ja tunnistamiseen. Hänestä kiinnostavampaa on kuitenkin laulajan kokema merkityksellisyys. Hän pohtii näiden tutkimuksien valossa sitä, kenen kokemus on tässä näkökulmassa keskiössä; laulajan tunteiden kokijana vai kuulijan kokemus tunteiden tunnistajana. Toonika pohtii, onko yleisesti ottaen merkityksellistä, jos laulaja lisää ääneensä esimerkiksi huokoista sävyä, jonka kuulija tulkitsee merkiksi jostakin tunnetilasta.

*Tämä on mielenkiintoista, koska tutkimuksia on tehty tosi paljon sitä kautta, että tukemaan sitä toista näkökulmaa. Eli sitä, että ”ihminen tunnistaa tunteita, emootioita äänestä, kun huokoisuus tuo mieleen tällaisen ja tällaisen emootion.” Onhan se tavallaan noin, mutta sen pitää olla merkityksellistä laulajalle itselleen. Ja jos sinne lisätään se [huokoisuus] niin onko se merkityksellistä sille laulajalle itselleen? Niin tää on mun mielestä se mielenkiintoinen.. että kenen merkityksellisyys on siinä keskiössä. (Toonika)*

Toonika kertoo, että hänen mielestään tunneilmaisun ei pitäisi muodostua ulkoisten tekijöiden kautta. Hänen mielestään aito tunne laulussa ei voi syntyä niin, että opettaja sanelee, kuinka opiskelijan tulisi ilmentää tiettyjä tunteita äänellään tai miltä opiskelijan tulisi kuulostaa, jotta hän vaikuttaisi kokevan jotakin tunnetiloja. Tämän hän luokittelee epäaidoksi tunteeksi.

*Epäaidot tunteet ovat minulle niitä, jotka tulevat ulkopuolelta. Semmoisia, että lisäällään saundeja jotenkin voimistamaan ilmaisua, esim. että ” lisää twangiä niin se kuulostaa siltä että olisit vihainen.” Tai semmoinen, että määritellään ulkoa päin, miltä jonkin pitää kuulostaa. (Toonika)*

Hän mainitsee vastauksessaan myös ristiriidan siitä, kuinka musiikkia myös opitaan kuuntelemalla ja sitä kautta imitoimalla, ja kuinka kuulemastaan laulusta voi tunnistaa tunnetiloja. Hänen mukaansa pelkällä äänenlaadun matkimisella ei kuitenkaan päästä tunneilmaisuun. Aidoksi tunteeksi hän kokee sellaisen, johon johtava impulssi lähtee laulajasta itsestään. Opetustilanteessa se tarkoittaa sitä, ettei opettaja sanele oppilaalleen, kuinka hänen pitäisi ääntään muodostaa, jotta vaikuttaisi kokevan jotakin tiettyä tunnetilaa.

*Tää on ristiriitaista, kun musaa on kautta aikain opeteltu imitoimalla. -- se on mun mielestä ok, että kuuntelee musaa, ja imee sieltä niitä saundillisia asioita ja hakee sitä, että mitä se on ajatellut, kun se on tehnyt tän... mut sit jos se on sellaista päälleliimattua, et -- jos ne kaikki ajatukset tulee multa, eikä silleen, että se lähtee sieltä opiskelijasta itsestään. -- Sen pitää lähteä opiskelijasta itsestään. Ja se on silloin mun mielestä aitoa. (Toonika)*

Aidoksi ilmaisuksi Toonika kuvailee tilannetta, jossa laulajan kokema tunne vaikuttaa tämän fysiologiaan, joka taas vaikuttaa laulajan äänelliseen ilmaisuun muuttamalla äänen kvaliteetteja. Jos ilmaisua lähestytään tunteen ja aidon kokemuksen kautta, eikä tietoisesti ääntä muuttamalla, on kyseessä autenttinen tunneilmaisu. Jos taas mieli ja laulajan kokemus jäävät taka-alalle, ja fokuksessa on äänen mekaaninen muuttaminen, Toonika kokee ilmaisun epäaitona.

*Pelkkä fysiologian muuttaminen ei riitä ilmaisun ulostuomiseen, vaan sitä kautta, että sulla on joku tunne, joka muuttaa fysiologian, niin se on aitoa ilmaisua. -- se että sitä ei ikinä oteta sitä mielialaspektia mukaan, vaan pelkkää fysiologiaa, pelkkää saundia toisen perään, niin se ei oo mulle aitoa. (Toonika)*

Kysyin tarkentavana kysymyksenä siitä, kuinka epäaitous tai aitous laulussa vaikuttaa tai ei vaikuta laulutulkintaan. Toonika puhui laulun vaikuttavuudesta ja mainitsi ilmiönä myös teknisen taituruuden, joka ei välttämättä tarkoita sitä, että laulu olisi kaikessa taitavuudessaan koskettavaa. Laulun koskettavuus on kaiketi melko subjektiivinen kokemus. Toonika puhuukin henkilökohtaisesta kokemuksestaan, jonka kokee kiinnostavaksi ja koskettavaksi ja joka houkuttelee hänet kuulijaksi yleisöön.

*-- jos tulee jonkinasteinen kehollinen kokemus siitä toisen laulusta, että se vaikuttaa. Ja sit jos se tunne on semmonen lisätty, epäaito, semmonen efekti, niin silloin ei ehkä itselle tule sitä sellaista vaikuttavuutta sinne. On paljon sellaisia ihan huippuhyviä laulajia, sellaisia teknisesti oksat pois - laulajia. Ja sit ei välttämättä mikään kosketa. Olen kyllä vaikuttunut siitä tekniikasta ja vaikuttunut vaikka fraseerauksesta, mutta en välttämättä menisi keikalle, jos se ei tee muhun tunnevaikutusta. (Toonika)*

Kysyttäessä aitojen ja epäaitojen tunteiden merkityksestä laulutulkinnassa, myös Klaavi ajattelee tunteen aitouden sitä kautta, että se koskettaa. Ja samoin kuin Toonika, hän miettää laulamissa epäaidoiksi tunteiksi erillisten, ulkoisten, eleiden lisäämisen tai olemuksen muuttamisen, jos sille ei ole emotionaalisia perusteita. Klaavi kuvailee tilannetta, jossa laulajan eleet ja kasvon ilmeet kuvastavat jotakin oletettua tunnetilaa, mutta kuulijana aistii voimakkaasti jonkin puuttuvan tai kokee viestin tunnetilasta vilpillisenä.

*Ehkä epäaito – jos on joku kappale, joka yleensä esitetään niin, että se on surullinen kappale. Helposti itsekin ajattelee että kasvojen ilme on sitten tämä, niin se ilmentää jotain tiettyä tunnetta. -- mutta epäaito tunne... mietin sellaista päälleliimattua. Että ulkoa päin näyttää siltä, että joku kokee jotain, että kasvot ja ryhti on tietynlainen, ilmehtii tietyllä lailla, mutta mikään ei liiku silmien takana. Epäaito ehkä tarkoittaa sellaista päälleliimattua. Että ajattelee, että tää varmaan menee läpi kuulijalle. Onko tunne aito, määrittelee varmasti että koskettaako se. Ehkä ne päälleliimatut, mistä puhuin, ne ulkoiset, ovat niitä epäaitoja. (Klaavi)*

Tritonuksen näkemys aidosta tunteesta laulutulkinnassa kohdistuu kuulijaan. Hän ei liitä laulajaa itseään aidon tunteen kokemiseen, vaan ajattelee aidon emotion tapahtuvan kuulijassa, jolloin kokee laulutulkinnan onnistuneeksi. Hänen mukaansa tulkinta voi olla joko onnistunut tai epäonnistunut riippuen siitä, onnistuuko laulaja herättämään kuulijassa tunteita. Välinpitämättömyys on hänen mielestään ainoa tunne, joka merkitsisi tulkinnan epäonnistumista.

*Se on se kuuntelijan tunne. Jos kuuliija aidosti tuntee sitä tunnetta, mikä tahansa se onkaan. -- voidaan puhua onnistuneesta tulkinnasta, jos se herättää tunteita kuuntelijassa. Sekin voi onnistua tai epäonnistua. -- Ehkä pitäisi tarkentaa, että onnistunut tulkinta on semmoinen tulkinta, joka herättää tunteita, paitsi välinpitämättömyyttä. (Tritonus)*

Tritonus ei vastauksensa perusteella tunnusta epäaidon tunteen olemassaoloa. Hänen mukaansa tunnetta joko on tai ei ole, joten tunne ei silloin voi olla epäaito. Hänen mainitsemansa epäaito väite, viesti tai idea voisi jonkin tulkinnan mukaan tarkoittaa esimerkiksi kehoillista viestimistä, joka olisi tunteen puuttuessa epäaitoa. Tritonus ei kuitenkaan erikseen mainitse epäaitoutta äänenkäytössä tai kehon eleissä, sillä hän vastauksessaan tarkastelee koettuja tunteita kuulijan näkökulmasta.

*Ei varmaan ole epäaitoja tunteita laulutulkinnassa. On onnistuneempia ja epäonnistuneempia laulutulkintoja. Mikään tunne ei ole epäaito. Jos ihminen väittää tuntevansa jotain, mutta ei tunne sitä tunnetta, se ei ole silti epäaito tunne, koska tunnetta ei ole. Se on silloin ehkä epäaito väite, epäaito viesti tai idea. (Tritonus)*

Kuulijan elehtiminen tai äänteleminen ei kuitenkaan tässä tapauksessa ole olennaista, kun tarkastellaan tunteen aitoutta, sillä sen mittaaminen on laulajan näkökulmasta käytännössä mahdotonta. Kysyin häneltä, kuka määrittelee laulusuorituksen onnistumisen, jos mittarina ovat tunteet, jotka mahdollisesti heräävät kuulijassa.

*En tiedä voiko mitata. Varmaan kuuliija itse määrittelee, tunteeko tunteita vai ei. (Tritonus)*

Vaikka Tritonus mieltää laulutulkinnassa esiintyvän aidon tunteen kokemuksena, joka tapahtuu kuulijassa, kaksi muuta haastateltavaa jakavat aiheesta keskenään saman tyyppisen näkemyksen, jonka mukaan mekaanisesti tehdyt eleet, ilmeet sekä äänensävyt ilman koettua tunnetilaa ovat epäaitoja, ja aitoja taas laulajasta itsestään lähtöisin oleva merkityksellisyys sekä autenttisten kokemusten kirvoittama ilmaisu. Sekä Toonika että Klaavi luottavat näkemyksessään siihen, että ihminen tunnistaa aitoa tunnetta, ja voi sitä kautta samaistua siihen. Tämä on varsinkin Toonikan mukaan koko laulutulkinnan ydin; kun laulaja itse kokee merkityksellisyyttä ja sitä kautta emotioita, kuulijan on mahdollista tarttua siihen ja tuntea itsekin erilaisia tunnetiloja sekä näin ollen todennäköisemmin pitää esitystä koskettavana.

#### **4.4 Kokemuksia tunneilmaisun opiskelusta**

Kaikki kolme haastateltavaa ovat koulutettuja laulupedagogeja ja/tai musiikin maistereita. Heistä kukaan ei kuitenkaan kertonut saaneensa erityisen runsaasti opetusta tai ohjausta tunneilmaisuun tai sen opettamiseen. Joidenkin pedagogiseen koulutukseen oli kuitenkin sisältynyt paljon äänen ja liikkeen yhdistämistä, mutta varsinaista emotionaalisen ilmaisun opetusta he eivät muista saaneensa esimerkiksi pedagogisissa opinnoissa. Jonkin verran tunneilmaisullisia asioita kuitenkin sisältyi kaikkien menneisyyteen laulunopiskelijoina, vaikka jotkut eivät olleet juurikaan saaneet opetusta siihen liittyen. Vastauksissa tuli joidenkin kohdalla ilmi myös toive siitä, että emotionaalista ilmaisua olisi opinnoissa käsitelty enemmän. Klaavi ja Toonika mainitsivat erityisesti sen seikan, että aikoinaan opiskellessaan heidän laulutekniikkansa oli sellaisessa vaiheessa, että tekninen harjoittelu oli sillä hetkellä prioriteetti. Vastauksissa ei tullut ilmi, että opinnoissa olisi vaadittu sen enempää tunneilmaisullisiin asioihin paneutumista tai että sitä olisi jollakin tavalla arvioitu.

Kysyessäni, onko haastateltaville opetettu tunneilmaisua, pyysin heitä kertomaan myös, millä tavoilla heille on sitä mahdollisesti opetettu. Tritonus muistaa, että hänen ollessaan itse opiskelijana laulutunneilla opettaja oli kehottanut hahmottamaan roolihahmon tilannetta tekstin perusteella. Opettaja oli myös kehottanut häntä muistelemaan omasta elämästään samankaltaisia tunteita ja tuomaan niitä mieleensä tämän laulaessa harjoiteltavaa kappaletta. Tritonus koki kuitenkin, että hänelle on opetettu tunneilmaisua hyvin pinta-puolisesti ja aika vähän.

*Jotenkuten, todella pintapuolisesti. Mulle on joskus sanottu, että yritä poimia sun menneisyydestä tilanteita, jolloin olet kokenut tätä samanlaista tunnetta, ja yritä tuoda ne tuoreeksi sun mieleen. Yritä muistaa, miltä susta tuntui, kun olit siinä tilanteessa. (Tritonus)*

Myös Klaavi kokee saaneensa tunneilmaisun opetusta hyvin vähän ammattiopintojensa aikana. Hän kylläkin ajattelee, että opettajansa ammattikorkeakoulussa olisi ollut erittäin pätevä opettamaan emotionaalisen ilmaisun asioita, mutta hän oli itse niin fokuoitunut laulutekniikan ja fysiologian harjoitteluun, ettei opintojen aikana tullut pyytäneeksi opettajalta tunneilmaisullista ohjausta.

*Hyvin vähän. Johtuen siitä, että olen ollut tekniikanörtti. Juuri AMK:ssa jäin harmittelemaan sitä, etten esimerkiksi käynyt tulkinta-asioita, vaan teknisii asioita. [Opettaja] sanoi mulle jossain kohtaa, että hei, voisit laulaa biisejä. Minä tein vaan ng-liukuja siellä ja harjoittelin teknisii asioita. -- Olisi varmasti opettajalla ollut annettavaa, mutta itse olin niin fokuoitunut siihen tekniikkaan. (Klaavi)*

Toonika kertoi saaneensa tunneilmaisullisiin asioihin apua ammattiopinnoissa. Hän kertoi tarvinneensa apua erityisesti tunteiden valjastamisessa. Tunteiden synnyttäminen tai siirtäminen lauluun ei ollut hänelle koskaan ongelmallista, vaan pikemminkin niiden hiltseminen laulamisen aikana saattoi olla haastavaa. Toonika kokee olevansa tunteellinen ihminen, ja hän kokee laulamisen ensisijaisesti emotioiden kautta. Hän pitää mahdollisena, että tästä syystä opettajansa eivät ole varsinaisesti opettaneet hänelle tunneilmaisua, sillä hän on ollut aina laulaessaan emotionaalisesti hyvin avoin. Hänen mukaansa tunteilla käsiteltiin myös tekstin tulkintaa.

*Joo, on kyllä [opetettu tunneilmaisua]. Etenkin tekstin tulkinnallisia juttuja. Sitten muistan, että oli myös sellaisia, että kun käytiin omia biisejä läpi, olen vähän sellainen itkupilli, että kun herkästi tuli tunteet pintaan niissä biiseissä, niin sitten harjoiteltiin tavallaan sitä että miten niitä pystyy esitystilanteessa, että voin keskittyä muihinkin asioihin. (Toonika)*

Toonika kokee kappaleiden tarinoihin syventymisen itselleen hyvin luonnollisena. Hän panostaa kappaleen harjoittelussa oman version sekä tunneyhteyden muodostamiseen. Hän harjoittelee teknisiä asioita harvemmin, mutta harjoittelee kuitenkin erityisesti tilanteissa, joissa esityskappale on teknisesti keskivertoa vaativampi.

*Veikkaan, että mulle on aina ollut helppoa mennä sisälle tarinoihin, ja olen tehnyt sen työn aina. Mulla menee edelleen hirveesti aikaa biisien treenaukseen sen takia, kun jos menen vaikka hautajaisiin laulamaan, niin mun on pakko löytää siitä biisistä joku omakohtaisuus tai oma versio, tai joku semmonen tunneyhteys siihen biisiin. Ja hyvin usein työstän lähinnä sitä. Sitten luotan, että muut asiat tulee. (Toonika)*

Hän kuvailee tämän mahdolliseksi selitykseksi sille, miksi tunneilmaisulliset asiat eivät olleet keskiössä hänen opintojensa aikana. Tekninen harjoittelu oli Toonikan kertoman mukaan ajankohtaisempaa kouluvuosina, sillä hän koki teknisen osaamisensa silloin olleen systemaattisemman harjoittelun tarpeessa ja toivoi itse sen mukaista lähestymistapaa opettajaltaan. Ilmaisullisia asioita käsiteltiin yleensä ennen tutkintoa tai konserttia, kun kappaleiden harjoittelu oli viimeistelyvaiheessa.

*Mä oon tehnyt sitä aina, niin veikkaan että se ei oo ollu asia, mihin ois sen takia keskitytty. Kun mulla on ollu aina jo mielessä joitakin juttuja. Ja sit lisäksi, suoraan sanottuna, mulla on ollu tekniikka silloin niin kuralla, että sitten me keskityttiin vaan tekniikkaan, ihan mun omasta toiveesta. Sitten viimeistelyvaiheessa, vaikka ennen tutkintoa tai levytystä tai konserttia katsottiin ilmaisullisiakin asioita, mutta enimmäkseen tekniikkaa. (Toonika)*

Paitsi, että tilanteet riippuvat haastateltavien mukaan paljon siitä, mikä on opiskelijan näkökulmasta tarpeellista laulun harjoittelussa, Toonika mainitsee tunneilmaisun opetuksen haasteellisuuden sitä kautta, että siitä ei ole yhtenäistä linjausta, ainakaan hänen kokemustensa mukaan. Vaikka tekstin tulkinta-asioita ovat kaikki haastateltavat käyneet läpi laulutunneillaan, tunneilmaisun opetuksessa vaikuttaa olevan jonkin verran eroavaisuuksia. Toonikan mukaan tunneilmaisun opetuksen määrä ja tapa riippuu hyvin paljon myös opettajasta, tämän omasta kiinnostuksen tasosta tunneilmaisua kohtaan sekä siitä, miten ja kuinka perusteellisesti tämä on itse tutustunut emotionaaliseen ilmaisuun ja sen opetuksen keinoihin.

*Mun mielestä ei ollut laulupedeissä meillä sitä [tunneilmaisun didaktiikkaa]. Oli liikkeen ja äänen yhdistämistä tosi paljon. Sitä olen kyllä käyttänytkin itsekin paljon. Tai ehkä siellä oli, mutta ei jäänyt mieleen. Se on aina ollut sellainen aihepiiri, että se ollu aina sellanen, että riippuu paljon opettajasta itsestään, että miten sitä opetetaan. Se on sitä kautta ehkä semmonen haasteellinenkin asia opettaa, kun se riippuu siitä, mitä treenejä on keksinyt tai mitä kirjoja lukenut.*

(Toonika)

Kaikkien kolmen vastaukset ovat jossakin määrin yhteneväisiä siinä, että tunneilmaisua ei ole heidän opinnoissaan opetettu erityisen paljon, jopa melko vähän. Pääpaino ammattiopintojen laulutunneilla on ollut heidän tapauksessaan hyvin voimakkaasti tekniikassa, vaikka kaikki haastateltavat ajattelivat, että opettajalla olisi varmasti ollut tähän aiheeseen paljonkin annettavaa. Vastauksista saa sellaisen vaikutelman, ettei heidän tapauksissaan ammattiopinnoissa ole ollut välttämätöntä sukeltaa tunneilmaisun maailmaan tai syventyä sen opiskeluun, ja että tekniikka on jokaisen kohdalla ollut pääosassa, mitä tulee lauluinstrumentin yksilötunteihin.

#### **4.5 Kokemuksia tunneilmaisun opettamisesta**

Vaikka tunneilmaisun asiat eivät ole aina olleet haastateltavien opinnoissa isossa roolissa, heistä kaikki opettavat niitä jollakin tavalla omille opiskelijoilleen. Vastauksista on havaittavissa yhtymäkohtia haastateltavan aiheen parissa opiskelun sekä aiheen opettamisen välillä. Mitä enemmän tämän tutkimukseen osallistuneet haastateltavat ovat oman kertomuksensa mukaan paneutuneet opiskelu- tai harrastusvaiheessa emotionaaliseen ilmaisuun, sitä enemmän he sisällyttävät omaan opetukseensa tunneilmaisullisia harjoituksia. Vaikka Klaavi kertoi ammattiopintojensa laulutuntien keskittyneen teknisiin seikkoihin, hän kertoi nuorempana harrastaneensa teatteria, josta on jäänyt mieleen tunneilmaisullisia keinoja. Eniten hän kuitenkin on ammentanut inspiraatiota tunneilmaisuuksiin muilta ihmisiltä, esimerkiksi livemusiikkia kuunnellessa.

*Kun on itse käynyt katsomassa livemusiikkia, konsertteja, missä esiintyjä vangitsee katsojan, ja konsertti hujahtaa siivillä ja on siinä itsekin läsnä, koska esiintyjä on niin läsnä. Ehkä se, muiden seuraaminen, näkeminen, joskus kun on*

*treenannut joitain biisejä, jotka koskettaa, ja sitä ei voi itke-  
mättä laulaa, on tajunnut, että on tässä aika paljon muutakin  
kuin tekniikkaa, tässä laulamissa. Sen arvon on ehkä aina  
tajunnut, mutta johtuen omista laulajan polun epävarmuuk-  
sista, sitä ei oo osannut arvostaa omassa tekemisessään.*

(Klaavi)

Tästä huolimatta hän kokee tunneilmaisun opettamisen jäävän muiden asioiden ”jalkoihin” omassa työssään. Klaavin mukaan hänen työpaikassaan opiskelijoilla on kovia paineita suoriutua teknisistä vaatimuksista, ja hän haluaisi lisätä painotusta tunneilmaisullisiin asioihin. Hän ajattelee, että keskittyessään enemmän emotionaaliseen puoleen laulussaan, opiskelijat voisivat löytää myös armollisempaa suhtautumista omaa tekemistään kohtaan, ja tämä voisi sitä kautta vaikuttaa positiivisesti koko oppilaitoksen ilmapiiriin, mitä tulee musiikin opiskeluun.

*Sitä tehdään liian vähän, ja itsekin teen liian vähän. Varsinkin meidän oppilaitoksessa, kun opsissa on paljon kaikkea. Siihen pitäisi panostaa. -- Huomaan, että kun ammattiopiskelijoilta vaaditaan tosi paljon, he ovat aika ahdistuneita ja hekin ovat jumissa siinä että mun taitotaso ei ole riittävä. Se on itsellekin ollut laulutunnilla sellainen helpottava elementti, että saa fiilistellä, saa tuntea, saan tuoda tarinaa tästä kappaleesta, eikä ole kyse siitä, kuinka korkealle pääsen, vaan kuinka läsnä voin olla. Se voisi tuoda armollisempaa ilmapiiriä sinne meille. (Klaavi)*

Hänen mukaansa tunneilla keskitytään usein enemmän teknisiin asioihin, mutta varsinkin ennen tutkintoa tai esiintymistä saatetaan keskustella siitä, mistä kappale kertoo ja mitä teksti pitää sisällään. Klaavi mainitsee haasteeksi myös keinojen puuttumisen tunneilmaisun opetuksessa. Hän kertoo käsittelevänsä opiskelijoiden kanssa lähinnä tekstin merkitystä, kun kappale on hänen mielestään teknisesti valmis. Klaavikin mainitsee tekstin tulkinnalliset asiat erityisesti ennen konserttia tarkasteltavana asiana.

*Aika helposti se ei oo niin aktiivinen prosessi, se tunneilmaisun opiskelu siellä tällä hetkellä. Enemminkin loppusilauksen keikan lähestyessä, että niin, mistäs sinä laulat. On helposti yksi periodi tekniikkaa ja rytmikkaa ja viimeisillä parilla*

*tunnilla, että mistäs tämä kertoo. Helposti jos ei ole tekni-  
sesti enempää käytävää, helposti menee siihen, että no mitäs  
minä nyt tämän oppilaan kanssa tekisin, ahaa, mietitäänpä  
tekstiä. Kun ei ole keinoja perehtyä siihen sen enemmän.*  
(Klaavi)

Vaikka Klaavi kertoo, ettei hän tule opettaneeksi paljon tunneilmaisua, hänelle muistuu mieleen joitakin tilanteita, esimerkkejä ja keinoja, kuinka emotionaalista puolta on opiskelijoiden kanssa käsitelty. Hän kuitenkin kaipaasi lisää työkaluja sen opettamiseen. Hän tunnistaa tilanteen, jossa laulaja ajattelee laulaessaan kokevansa jotakin tunnetasolla, mutta kokemus ei välity ulospäin kuulijalle. Hän haluaa näissä tilanteissa kannustaa opiskelijaa mietiskelemään, miten ihminen yleisesti ilmentää kyseessä olevia tunnetiloja, miten ne kuuluvat ja näkyvät.

*Riippuen kappaleen luonteesta, kyllä mä kannustan, jos on  
vaikka vihainen biisi, tai riippuen kappaleen tunnelmasta,  
kannustan oppilasta löytämään itsestään niitä, että miten ih-  
minen ilmaisisi. Monesti saattaa ihminen kuvitella, että se  
näky ulospäin, vaikka se ei näy ollenkaan ulospäin. Kai-  
paan joskus itekin sitä, että miten tunnetta voi tuoda ulos-  
päin, eikä vaan koe sitä päässään. Joskus saattaa kokea että  
olen tässä tunteessa, mutta se ei välity.* (Klaavi)

Siitä huolimatta, että Klaavi muistaa joitakin keinoja, mitä on tunneilmaisun ohjaukseen käyttänyt opetuksessaan, hän kokee puutteellisuutta omassa tietotaidossaan liittyen emotionaalisen ilmaisun opetukseen. Hänelle luontevinta olisi selvittää hyväksi todettuja työkaluja keskustelemalla kollegoiden kanssa tai lukemalla valmista materiaalia aiheesta. Klaavi myöntää, ettei ole törmännyt tunneilmaisun opetuksen keinoihin kirjallisuudessa tai käytännössä ja toisaalta pitää mahdollisena, ettei ole tutkinut aihetta tarpeeksi.

*Tunneilmaisua on sellainen asia, jota arvostan tosi paljon,  
mutta helposti on aika kädetön. Itse tykkään aika konkreetti-  
sesta. En välttämättä oo se tyyppi, joka ensimmäisenä lähtee  
idoimaan uutta. Haluan valmista matskua, tai kyselen ihmi-  
siltä. En oo törmänny, tai sit en ole tutkinut tarpeeksi. En  
tiedä, minkä verran löytyy matskua, tai harjoitteita. Heräsin*

*ajattelemaan, että tää voisi olla sellanen, mihin tarvitaan työkaluja. (Klaavi)*

Vaikka myös Tritonus haluaisi opettaa nykyistä enemmän tunneilmaisua opiskelijoilleen, hänkin opettaa sitä kuitenkin jonkin verran. Kuten Klaavin, Tritonuksenkin oppilailla on usein oma käsitys siitä, mitä haluavat laulutunneilla käsiteltävän. Opiskelijoilla tuntuu olevan useimmiten akuutti tarve harjoitella jotakin teknistä osa-aluetta.

*Välillä opetan [tunneilmaisua]. Myönnän että haluaisin opettaa enemmän, mutta niin, se riippuu tilanteesta, oppilaiden tarpeista ja haluista, mutta aika moni oppilas tulee selkeällä idealla siitä, mitä he haluavat työstää. -- Aika paljon pakko-syistäkin, opetan teknillisiä ja laulun fysiologian konsteja. (Tritonus)*

Kun kysyin Tritonukselta, mitä keinoja hän käyttää tunneilmaisun opetuksessa, hän listasi keinoja, jotka muistuttavat hänen oman opettajansa käyttämiä tapoja syventää tulkintaa laulussa (ks. kappale 4.4). Hän keskittyy opiskelijan kanssa tekstiin ja tarinaan kokonaisuutena, ja he pohtivat yhdessä tekstin merkitystä ja mitä tunteita musiikintekijä mahdollisesti tahtoo herättää. Lisäksi he tarkastelevat, onko pohdinta linjassa opiskelijan omien toiveiden kanssa. He keskustelevat paljon, ja Tritonus kannustaa oppilasta reflektointiin. Kun on selvillä tunnetila, jota halutaan kuulijassa herättää, Tritonus kertoo kahdesta eritavasta ilmaista kyseistä tunnetilaa. Hänen mukaansa yksi tapa on ilmentää emotiolle yleisesti luonteenomaisia piirteitä äänessä tai ilmeissä. Tämä tapa perustuu yleisiksi koettujen sävyjen tai kehonkielen merkkeihin, joita ihmisessä usein näkee ja kuulee tämän ollessa surullinen. Esimerkiksi kuulostamalla itkuiselta voi Tritonuksen mukaan antaa kuulijalle vaikutelmaa siitä, että hahmo on surullinen. Äänen lisäksi Tritonus mainitsee myös kehonkieleen liittyviä ominaisuuksia, jotka hän liittää surullisuuteen; olemus voi vaikuttaa passiiviselta ja energiataso matalalta. Näitä tunnusmerkkejä tulkitsemalla kuuli-  
lija voi todeta esiintyjän tai esitettävän hahmon kokevan surua, ja pyrkimyksenä on herättää kuulijassa samaa tunnetilaa. Toinen tapa on Tritonuksen mukaan pyrkiä tuntemaan tunnetta itse, laulutulkinnan lomassa. Tämän aikaansaamiseksi voi kuvitella tunteita herättäviä tilanteita tai fiktiivisen hahmon tunteita tai muistella omassa elämässä koettuja tilanteita, jotka voisivat herättää haluttua tunnetilaa itsessä. Tritonuksen tapa ohjata tunneilmaisua perustuu kannustamalla opiskelijaa reflektioon sekä keskusteluun kyselemällä paljon kysymyksiä, jotka voisivat johtaa tunteita herättäviin mielikuviin.

*Useimmiten kyselen paljon. Kyselen mitä mieltä oppilas on siitä, mikä kappaleen tarina tai sisältö on. Mistä se kertoo, mitä tunteita oppilaiden mielestä tekijän on tarkoitus herättää, mitä tunteita hän tulkitsejana haluaa herättää. Seuraavaksi voisi antaa käytännön keinoja ilmaisemaan tiettyjä standarditunteita, mitkä suurin osa ihmisistä ymmärtää. Jos käytämme uikuttavampaa, itkevämpää äänenväriä, suurimmalle osalle ihmisistä se ilmentää esimerkiksi surua.*

(Tritonus)

Kun pyrkimyksenä on kokea itse jotakin tiettyä tunnetta, Tritonus kehottaa opiskelijaa pohtimaan taustatarinaa ja joko muodostamaan mielessään fiktiivisen hahmon, joka on tarinan toimijana, tai muistelemaan omia henkilökohtaisia kokemuksiaan, jotka voivat viedä haluttuun tunnetilaan.

*Joidenkin muiden oppilaiden kanssa ehdotan, että he itse yrittää kokea sitä samaa tunnetta jonkin oman kokemuksen kautta tai fiktiivisen tarinan kautta. -- Sitäkin kautta he saattavat päästä ilmaisemaan niitä tunteita niin, että he itse kokevat sitä tunnetta. (Tritonus)*

Tekninen osaaminen tietysti mahdollistaa myös suuremman tunteiden kirjon ilmaisemisen, kun käytettävissä on enemmän äänellisiä työkaluja. Toonika kuitenkin mainitsee, että monesti jokin tunneilmaisullinen harjoitus saattaa kantaa jopa teknisten haasteiden yli. Kuten hän kertoi kappaleessa 4.3, olisi jopa ihanteellista, että emotio on se, joka muuttaa fysiologiaa niin, että se saa aikaan toivotun teknisen ilmiön. Tästä syystä hän painottaa opetuksessaan tunteiden ja merkityksellisyyden kokemista, sillä hänen näkemyksensä mukaan se voi saada aikaan äänessä luonnollisen reaktion, mitä tulee äänen ilmaisutapoihin. Hänen mielestään oleellista on juuri se, mikä synnyttää ihmisessä tarpeen käyttää esimerkiksi kovempaa, huutavampaa sävyä äänessä.

*Mutta enemmän aitoja tunteita, kuin niitä sellaisia päälleliemattuja. Ääniharjoitukset on asia erikseen, koska niiden aikana voi vaikka tehdä twängitreenin tai tehdä huokoisen äänen treenin tai belttäustreenin -- mut silloin se fokus on se, että opetellaan tekemään jotakin tiettyä fysiologista äänihuu-*

*litoimintaa vaikka. Mutta se, että miten se alun perin löydetään, se belttausaundi vaikka, niin siinä mä kyllä käytän ilmaisuja apuna, että löytyy se luonnollinen reaktio. (Toonika)*

Toonikan mukaan laulunopetukseen kuuluu kuitenkin usein teknisten efektienkin tarkoituksenmukaista harjoittamista, sillä kaikilla oppilailla ei ole samanlaista äänellistä kirjastoa. Jotkut eivät ole elämänsä aikana käyttäneet juuri lainkaan kovempia tai terävämpiä äänensävyjä, toisille taas kevyemmät ja hennommat sävyt ovat täysin vieraita. Osa saattaa käyttää puheessa paljonkin erilaisia sävyjä ja äänenvärejä, mutta eivät välttämättä osaa yhdistää niitä laulamiseen.

*Pakko on opettaa tietynlaisia, ilmaisullisia efektejä, esim vibratoa, twangia, belttausta ja semmosia, mitä sä lisää puheenkaltaisen äänen päälle. Kyllähän niitäkin on käsiteltävä, koska kaikilla ei ole niitä luontaisesti. (Toonika)*

Toonika luottaa siihen, että ihmisillä on tunneilmaisua sisällään jo valmiiksi, mutta miten se tulee ulos laulutulkinnan mukana, riippuu yksilöstä. Joskus opiskelijan tunnelukot ovat emotionaalisen ilmaisun tiellä, ja joskus tämän voi olla vaikeaa uskaltaa ilmentää tunteita, joita kokee sisällään.

*Mulla on paljon opiskelijoita, joiden tunteet on siellä sisällä ehkä samanlaisia, mutta ne ei tuu ulos samalla tavalla. Sitten jonkin verran työstetään sitä, että miten se sama tunne, jos pitää sitä tietyn verran sisällään, ja sitten antaa vähän enemmän ulos ja vähän enemmän ulos, niin miten se silloin näkyy kehollisesti ja ilmeillä ja näin pois päin.*

(Toonika)

Näitä sisäisesti koettuja tunteita Toonika pyrkii opetuksessaan tuomaan opiskelijasta esiin, jotta ne sekä kuuluisivat että näkyisivät laulajan tekemisessä. Yksi tapa ruokkia opiskelijan kokemia tunteita ovat empatiaharjoitukset, jotka voivat toimia välineenä hertellessä myötätuntoa tekstin kertojaa kohtaan peilaamalla esimerkiksi omiin kokemuksiin, jotka voivat herättää muistojen avulla jotakin tuntemuksia. Tritonus puhui myös empatian tärkeydestä peilatessa hahmon tarinaa omiin kokemuksiin.

*Mä uskon siihen, että kaikilla on tunneilmaisua kyllä. Toki tunnelukot vaikuttaa siihen, paljonko se näkyy, paljonko uskaltaa itse mennä ajatuksiinsa ja paljonko uskaltaa niitä*

*tuoda esille. Mutta lähtisin aina sellaisesta empatiaharjoitustehtävistä, tavallaan tosielämän tilanteista. Lähtisin ruokimaan sitä sisäistä tunnetta ja sitä kautta sitä, että se kuuluisi myös siellä äänessä. (Toonika)*

Vaikka Toonika peräänkuuluttaa emotiopohjaista harjoittelua ja laulamista ja pitää sitä jopa laulun tärkeimpänä osa-alueena, joskus toivottuun lopputulokseen tunneilmaisun kannalta voi päästä teknisten harjoitusten kautta. Jos opiskelija kokee, ettei hänellä ole välineitä tietynlaisten tunteiden ilmaisuun, voi olla hyvä harjoitella näitä työkaluja erilaisilla äänellisillä keinoilla harjoittelemalla tekniikkaa ja kokeilemalla hurjaltakin tuntuvia äänteitä ja äänenkäyttötapoja. Kun työkalut tuntuvat tutummilta, voi erilaisten tunnetilojen ulospäästäminen olla laulutulkinnassa helpompaa.

*Joskus taas, vaikka mielummin lähden sieltä ihmisen sisältä, niin joskus on tilanteita, joissa siihen, että miten se kuuluu äänestä, voi löytää sitä kautta, että harjoittaa tosi teknisesti niitä ääniä. Että löytää äänestään sen ensin sellaista tosi mekaanista, teknistä reittiä, ja sitten kysyy että miltä se tuntuu, mitä tulee mieleen? -- no toi voi olla vaikka sellainen, vaikka et normaalisti huuttaisi tai puhuisi noin, se voi olla sellainen, mitä voi laulussa käyttää, kun saa sen sinne omaan tunnekirjoonsa. (Toonika)*

Toonika kuvailee, kuinka laulunopettajan tehtävä on kannustaa opiskelijaa ilmaisemaan itseään omien tuntemustensa ja kokemustensa pohjalta. Hänen mielestään se, kuinka laulaja tulkitsee musiikkia itsensä kautta, on kiinnostavaa. Hän pitää toisarvoisena sitä, mitä esimerkiksi kuuliija kokee, ja korostaa laulajan oman kokemuksen tärkeyttä, mitä tulee hänen tekemisensä merkityksellisyyteen. Hänen mukaansa juuri voimakas omakohtainen kokemus on asia, johon toinen ihminen voi samaistua ja jossa on emotionaalista tarttumapintaa. Jos laulaja kokee suuria tunteita, todennäköisesti kuulijakin kokee niitä. Toonika sanoo huomaavansa, jos opiskelija on emotionaalisesti avoin ja tuntee rohkeasti laulun välityksellä omia tunteitaan. Hän sanoo sen silloin tarttuvan itseensä.

*Musta se on kiinnostavinta, kuinka ihmiset kuulostaa itseltään ja tekevät asioita itsensä kautta. Koen, että vahvistaakseen sitä, että uskaltaa tuoda niitä esille, niin kannattaa laulunopettajana olla sellainen kannustava, ja nähdä jokaisen*

*hienous ja ainutlaatuisuus ja yrittää sieltä kaivaa lisää asioita ja sitten lauluopettajan tehtävä on auttaa siinä, että ne tunteet tulevat ulos niin, että ne kuuluu siellä laulussakin. Mutta mulle tärkeämpi on se, mitä se opiskelija itse kokee, kuin mitä muut kokee. Yleensä jos opiskelija on sydänverellä, niin mäkin olen. Yleensä se menee molempiin suuntiin. (Toonika)*

Toonika painottaa itse opettavansa tunneilmaisua melko paljon. Koska hän kokee laulamisen ilmentävän ihmistä kokonaisuutena, jossa yhdistyy kehollinen ja emotionaalinen puoli, hänen on vaikeaa pitää näitä osa-alueita erillään myös laulua opettaessa. Ääni on Toonikan mielestä hyvin olennainen osa ihmistä ja tämän persoonaa, ja sen kautta on myös mahdollista ilmentää omia tunnetiloja ja avata muille omaa sisäistä maailmaa. Tästä syystä työskentely äänen kanssa voi olla hyvin henkilökohtainen kokemus opiskelijalle. Laulutulkinnan harjoittelussa on Toonikan mukaan tärkeää syventyä myös keskittymisen erilaisiin keinoihin, jotta voi muodostaa mielessään erilaisia mielikuvia tai tilanteita, jotka tukevat tulkintaa. Nämä auttavat esimerkiksi silloin, kun hän huomaa opiskelijan ajatusten harhailevan teknisiin asioihin.

*Opetan [tunneilmaisua], aika paljon. Mun on vaikeaa erottaa näitä osa-alueita keskenään, koska teetän paljon tekniikan yhteydessä treenejä puheen kautta. Sillon ollaan tekemisissä itseyden ja sellaisten asioiden kanssa. Tunneilmaisua opetan aika paljon. Enemmän opetan sitä, että herättelee ajatuksia kohti sitä, ja semmoisia keskittymistreenejä, että keskittyy vaikka näkemään mielessään jonkin kuvan, kun laulaa, tai keskittyy ajattelemaan jotakin musiikkivideota tai jotakin tällöisiä asioita, koska usein kuulen ja näen, jos ajatus meneekin tekniikkaan. (Toonika)*

Toonika kertoo olleensa ennen hyvin erilainen opettaja. Hän ei ole aina opettajan roolissa keskittynyt tunneilmaisuuun, vaikka laulajana onkin kokenut sen hyvin luonnolliseksi osaksi omaa työskentelyään. Hän huomasi jossakin vaiheessa mielikuvansa omista pedagogisista ihanteista ja käsityksensä siitä, miten hän opettajana toimii, olevan ristiriidassa todellisuuden kanssa. Aiemmin Toonika ajatteli pedagogiikan olevan asia, jota ei tarvitse tai voi kehittää, mutta hänen havahtuessaan ristiriitaiseen asetelmaan omassa opettajuu-

nessaan hänen oli ryhdyttävä arvioimaan tilannetta uudelleen. Tämä itsereflektio sai aikaan sen, että hän ryhtyi pohtimaan erilaisia tapoja opettaa, jotka tukisivat hänen käsitystään laulunopetuksesta.

*Jossain vaiheessa havahduin siihen, että tämä, mitä teen mun oppilaiden kanssa tunnilla, sotii aika pahasti sitä vastaan, mitä kuvittelen että teen tai mitä mä haluaisin tehdä ja miten haluaisin opettaa. Se oli tosi eri. En toiminut välillä yhtään niin. Sitten jouduin alkaa miettimään, miten löytäisin sellaisia väyliä opettaa niitä, kun ne asiat olivat ihan hyviä asioita opettaa, vaikka tekniikan opettaminen, niin miten voisin opettaa sitä silleen, että en oksenna sitä tietoa eteenpäin, vaan oppilas itse keksii sen, ja löytää ne vastaukset ja toimii itse sellaisena aktiivisena oppijana. (Toonika)*

Toonikan käsitys laulupedagogiikasta on muuttunut muutaman viime vuoden aikana. Hän kertoo kollegiaalisen keskustelun, itsereflektion ja tunneilmaisullisten asioiden opiskelun lisänneen hänen ymmärrystään aiheesta, ja nämä asiat ovat myös herättäneet hänessä halun kehittyä pedagogina.

*Mä luin paljon erilaisista opetustavoista ja oppimiskäsityksistä ja pohdin -- ja keskusteltiin paljon ja se muuttui aika paljon, että miten mä aloin näkemään koko kenttää ja opettamista. Kaiken tän muutoksen myötä myös se käsitys siitä, miten opettaa ilmaisua ja tulkintaa, niin muuttui. Sen myötä, kun ymmärsin, että aika usein se vastaus löytyy aina sieltä opiskelijasta, eikä musta. Usein se löytyy sen opiskelijan omasta kokemuksesta, omasta puheäänestä -- (Toonika)*

Toonika on havainnut laulupedagogiikan kentällä fysiologisten ja teknisten asioiden painotusta. Tämä on välillä ahdistanut Toonikaa, sillä hänen mielestään tärkeintä laulussa on merkityksellisyyden kokeminen. Vaikka Toonika sisällytti kappaleessa 4.1 hyvien laulajien määritelmiin tietyt tekniset osa-alueet ja valmiudet, niin se, mikä tekee laulusta merkityksellistä, kumpuaa hänen mielestään muualta kuin tekniikasta. Laulun fysiologian tutkimus on viime vuosina edennyt, mikä on sinänsä positiivinen asia, mutta Toonikan mielestä alalla lisääntynyt tekninen tietoisuus voi joskus viedä opetuksessa ja arvioinnissa tilaa ilmaisullisten asioiden sekä emotionaalisen tarttumapinnan alueilta. Hän kuvailee

laulupedagogin työn paradoksaalisuutta; tiettyjen teknisten taitojen opettaminen on välttämätöntä, ja laulunopettajan tulee tuntea äänenkäytön fysiologia. Samalla olisi kuitenkin tärkeää säilyttää laulussa tekemisen merkityksellisyys ja ohjata tähän myös opiskelijaa tuntiympäristössä rikastaen ja tukien laulajan ilmaisullisia avuja.

*Joskus on saattanut harmittaa sellainen, että tällä hetkellä ollaan laulupedagogiikassa tosi sellaisten fysiologisten asioiden äärellä koko ajan. Ollaan pienissä detaljeissa, niiden muokkaamisessa, ja keskitytään siihen sekä tunti-ilanteessa että palautetilaisuuksissa. (Toonika)*

Vaikka Toonikankin mukaan laulunopettajan on välttämätöntä tuntea laulun fysiologia, hän ajattelee, että tietoisuus pienistä äänielimistön yksityiskohdista ei välttämättä vaikuta hänen tapaansa opettaa. Hän ajattelee, ettei tietoisuus mikrolihastason toiminnasta välttämättä vaikuta hänen käsitykseensä siitä, kuinka tiettyjä ääniä harjoitellaan. Onkin tärkeämpää, että laulaja hallitsee haluamansa äänenkäyttötavan, ja laulaessaan kokee merkityksellisyyttä. Hän itse ei ajattele laulamista erillisinä sävyinä ja efekteinä, päinvastoin, äänen erottaminen laulajan tunnetason kokemuksesta on Toonikan mielestä jopa ahdistava.

*Ollaan tosi voimakkaasti niiden [fysiologisten] asioiden äärellä, koska ollaan niin ilahtuneita siitä, että vihdoinkin tätä on tutkittu ja on tietoa, ja menty sekaisin siitä että kerrankin tiedetään, että se kilpirusto kallistuu tonne päin... Vaikka se tulis mulle tietoon nyt, että se kallistuukin toiseen suuntaan, ei se muuttaisi mitään mun opetuksessa, koska mä edelleen koen osaavani sen asian niin, että tältä se silti kuulostaa. Mulle sen takia noi detaljeet ei oo niin hirmuisen tärkeitä tai että mulle on tärkeämpää, et ihmiset osaa tehdä ne ja kokee merkityksellisyyttä sen laulamisen aikana ja sen takia vaikka se että lokeroidaan, että on olemassa tietynlaisia saundeja, on vähän ahdistava ajatus, kun mä en ole itse ikinä ajatellut laulamista niin. (Toonika)*

Toisaalta Toonika tunnustaa tietoisuuden tutkimuksista sekä fysiologian tuntemisen tärkeyden. Hän kokeekin ristiriitaiseksi sen, kuinka opettajana on tärkeää saada ajankoh- taista tutkimustietoa myös äänenkäytön fysiologiasta, mutta samalla pystyä opettamaan

paitsi äänellisiä työkaluja, myös rohkaisemaan opiskelijaa ilmaisulähtöiseen tekemiseen ja kannustamaan tätä säilyttämään merkityksellisyyttä laulamissaan.

*Ja sit taas toisaalta tuntuu välillä, et jos opettaa jotain muuta reittiä, niin mennäänkö ajassa taaksepäin? Et kuinka pitää se, että opettajan pitää tietää se kaikki fysiologia ja muu siellä taustalla, kuinka kuitenkin pitää se, että se pysyy merkityksellisenä ja tärkeänä, eli ilmaisulähtöisenä sille opiskelijalle. Ne on sellaisia keloja mitä käy läpi ja asioita, mitä mekin kollegiossa pohditaan aika paljon. (Toonika)*

Vastausten perusteella Toonika on perehtynyt tunneilmaisullisiin seikkoihin perusteellisesti. Hän tuntuu painottavan eniten tunneilmaisun tärkeyttä opetuksessa, myös välineenä teknisen harjoittelun tukemisessa. Ilmaisun tutkiminen on kuitenkin ollut Toonikan omalla vastuulla, sillä hän on itse herännyt kyseenalaistamaan omaa pedagogista tekemistään. Sen seurauksena hän päätyi kehittämään tunneilmaisun opetusta omalla kohdallaan sekä kehittämään harjoituksia ja opiskelemaan aihetta lukemalla kirjallisuutta. Toonikalla on selvästi pisin kokemus ammattiopiskelijoiden opettamisesta, ja vaikka hän on toiminut opettajana ammattioppilaitoksissa jo kymmenen vuoden ajan, hänen kuvailemansa pedagoginen herääminen ja oman toiminnan kehittäminen on tapahtunut vasta muutaman viime vuoden aikana.

## 4.6 Keinoja tunneilmaisun opettamiseen

Tämän tutkielman tekemisen tavoitteena oli kerätä haastateltavilta opettajilta keinoja tunneilmaisun opetukseen. Olen koonnut yhteenvetona tähän kappaleeseen haastattelujen aikana esiin tulleita harjoituksia ja tunneilmaisun opettamisen keinoja, jotka keskittyvät emotionaalisen ilmaisun löytämiseen ja kehittämiseen. Osa on haastateltavien omilta opettajilta tai kollegoilta opittuja harjoituksia, mutta varsinkin Toonika mainitsi kehittelevänsä itse paljon harjoituksia, joita käyttää. En erittele, keneltä mikäkin harjoitus on peräisin, pitääkseni haastateltavien opettajien tunnistettavuuden mahdollisimman vähäisenä.

### **Mitä, miksi, kenelle?**

Ennen laulamista ja/tai sen aikana opettaja kysyy opiskelijalta seuraavia asioita:

1. Mitä laulat, eli mitä tekstissä sanotaan ja mitä sillä voitaisiin tarkoittaa? Minkälainen mielikuva sinulla on tarinasta tai tekstissä esiintyvistä emootioista?
2. Mieti, miksi laulat kappaletta, eli miksi kappale on sinulle merkityksellinen. Miksi nautit laulaa kappaletta? Mikä tai mitkä ovat laulussa niitä asioita, jotka tekevät siitä sinulle tärkeän?
3. Kenelle laulat laulua? Kenelle omistat sen tai kenelle kertomus tai monologi on osoitettu? Ketä varten laulat laulua?

### **Tyhjä tuoli**

Jos laulajalla on selkeä mielikuva siitä, kenelle hän on omistanut tai kohdistanut laulun ja sen sanoman, voidaan tämän eteen laittaa tyhjä tuoli. Tuoliin laulaja kuvittelee laulaessaan henkilön, jolle laulaa. Hän muodostaa mielikuvan siitä, miltä hän näyttää, miten hän reagoi ja mitä hän sanoo. Jos tilanteessa on opettaja, hän tekee itsensä mahdollisimman huomaamattomaksi, ja opiskelija kuvittelee, että on tilassa tuolin henkilön kanssa kahden.

### **Tutkitaan hahmon tarinaa**

Erityisesti musikaalikappaleissa on tärkeää tietää, mistä musikaali kertoo ja mitä käsillä olevassa kohtauksessa tapahtuu; mistä hahmo on tullut ja mihin tämä on menossa, ja keitä muita kohtauksessa on. Koetetaan sukeltaa hahmon tilanteeseen, ajatuksiin ja tunteisiin miettimällä, mitä tämä mahtaa kokea ja miksi. Pohtimalla näitä asioita voi muodostua elävämpi mielikuva tilanteesta sekä erilaisia tunnetiloja. Lisäksi voi hakea emotionaalista tarttumapintaa muistelemalla omia kokemuksiaan ja niissä kokemiaan tunteita, jos laulaja löytää menneisyydestään yhtymäkohtia roolihahmon kokemuksiin.

## **Tarkkaillaan keskittymistä**

Keskitytään musiikkiin, laulun tarinaan ja/tai omiin tunnetiloihin laulaessa. Aina, kun opiskelija huomaa laulun aikana ajatusten harhailevan johonkin muuhun, esimerkiksi tekniisiin asioihin, kauppalistaan tai epävarmuuksiinsa, tämä nostaa käden ylös merkiksi keskittymisen herpaantumisesta. Käden nostettuaan opiskelija pyrkii kohdentamaan ajatuksensa takaisin toivottuihin seikkoihin. Tarkoituksena on tulla tietoiseksi fokuksen herpaantumisesta, suhtautua siihen hyväksyvästi ja lopulta pyrkiä jättämään fokusta häiritsevät ajatukset syrjään.

## **Kolme välispiikkiä**

Valmistellaan kappaleelle kolme erilaista juontoa, jotka voi kirjoittaa esimerkiksi paperille. Tämän tyyppinen valmistelu voi auttaa laulajaa viemään ajatukset oikeaan ilmaisuun ja virittää tunnelman sekä yleisölle että laulajalle itselleen. Harjoituksen voi toteuttaa todella koskettavan, mutta myös iloisemman ja energisemmän kappaleen kanssa.

1. Neutraali: kerrotaan esimerkiksi kappaleen tyyilajista, muista musiikillisista piirteistä tai kuka sen on tehnyt tai esittänyt.
2. Pintaa syvemmälle: voi kertoa, miksi valitsi kappaleen, mistä kappale kertoo tai missä kuuli kappaleen ensimmäistä kertaa.
3. Voimakkaasti tunteisiin vedoten: kerrotaan, miksi kappale on itselle hyvin tärkeä, miksi se on ajankohtainen ja mitä muistoja se tuo mieleen.

## **Riisutaan kappale**

Kun kappaleen riisuu alkuperäisestä pukuloistostaan, eli toteuttaa eri tyyilajissa tai täysin eri kokoonpanolla, kuin alkuperäisen version, laulusta voi nousta uudenlaisia asioita esiin. Uudenlainen tempo, rytmiikka tai äänimailma voi nostaa tekstiä keskiöön eri tavalla kuin aiemmin, ja laulajan voi olla mahdollista löytää uudenlaista samaistumispintaa kappaleeseen sitä kautta.

## **Haastattelu**

Ennen laulun laulamista opettaja kyselee lauluun liittyviä kysymyksiä tekeytyen haastattelijaksi tai vaikka psykologiksi. Opiskelija vastaa laulun kertojana, ja vastausten tulisi olla mahdollisimman spontaaneja sekä intuitiivisia. Kysymykset voivat lähteä laulun kertojan perustiedoista, esimerkiksi iästä, nimestä tai ammatista. Vastaukset perustuvat sekä laulun tekstiin että opiskelijan mielikuvaan tarinan hahmosta tai kertojasta, ja ne annetaan yksikön ensimmäisessä persoonassa. Lopulta on tarkoitus päästä kertojan henkilökohtaiseen kokemukseen käsiksi, jonka jälkeen voi kuvitella, kenelle kertoja laulaa kappaletta ja miksi. Tätä kautta on mahdollista herättää myötätuntoa sekä samaistumista laulun kertojaa kohtaan ja kokea tunteita, joita on saattanut aikaisemmin olla vaikeaa löytää kappaletta laulaessaan. Opiskelija voi vastata kysymyksiin keksittynä, tekstiin perustuvana kertojahahmona tai myös omana itsenään, jolloin tekstin tarina ja näkökulma tulee vielä henkilökohtaisemmaksi.

## **Tunneilmaisun säätelyharjoitus**

Lauletaan opiskelijan kanssa vapaavalintaista ääniharjoitusta ja valitaan harjoituksessa käytettävä tunnetila. Lauletaan harjoitus kolme kertaa:

1. Ajatellaan tunnetilaa, mutta ei anneta sen juurikaan kuulua tai näkyä.
2. Ajatellaan tunnetilaa ja ilmennetään sitä niin, että se näkyy viereiselle henkilölle.
3. Ajatellaan tunnetilaa ja ilmennetään sitä niin, että se näkyy kaikille ja kaikkialle.

## 5 Pohdinta

Tässä osiossa pohdin tutkimukseni tuloksia ja teen sen pohjalta johtopäätöksiä koskien tunneilmaisun opetusta pop/jazz-ammattiopinnoissa. Käsittelen lisäksi työni luotettavuutta sekä mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

### 5.1 Johtopäätökset

Tutkimuskysymykseni oli, opettavatko haastateltavat opettajat kuvaustensa mukaan tunneilmaisua. Tähän vastaan kohdassa 4.5. Kaikki haastateltavat käsittelevät tunneilmaisullisia asioita ainakin konsertin tai esiintymisen lähestyessä, ja he puhuvat opiskelijoiden kanssa tulkinnasta sekä ilmaisusta. Kuten mainitsin teorialuvussa, Anne Tarvaisen (2012) mukaan tulkintana voidaan pitää laulajan äänen ja ilmaisun verkostoa. Lisäksi, kuten kerroin Kim Borgin (1972) kirjoittaneen, tulkinta voi käsittää tarinan kertomisen laulajan itsensä läpi tuotuna, oman persoonan kautta ilmaistuna.

Haastateltavien opettajien kertoman mukaan heidän kaikkien tunteilla haetaan emotionaalista tarttumapintaa laulamiseen ja käsillä olevaan kappaleeseen joskus niin, että keskittyyään rakentamaan mielikuvaa tarinasta tai laulussa olevista hahmoista ja pyritään samaistumaan niihin. Kaksi kolmesta mainitsi tämän olevan yleisin, ellei jopa ainoa tapa tarkastella opiskelijoiden kanssa tunneilmaisun asioita. Tämä tapa muistuttaa näyttelijän työtä roolihahmoa rakennettaessa. Kuten teorialuvussa mainitsin, Lintula (2014) kirjoitti tunteiden synnyttämiseen liittyen teatteripedagogi Konsantin Stanislavskin näkemyksestä, jonka mukaan tunnemuisti ja näyttelijän sisäisen maailman käyttäminen on tässä yksi tärkeimmistä keinoista.

Yksi haastateltavista kertoi harjoituttavansa laulunopiskelijoiden ilmaisutaitoja nimenomaan tunteiden kautta. Hänen mielestään ihanteellinen tilanne on, kun emotio muokkaa fysiologiaa, joka vaikuttaa laulajan ilmaisuun sekä äänenkäyttöön. Hänen mukaansa joskus on harjoiteltava äänitekniisiä asioita ikään kuin työkalupakkina, joka mahdollistaa erilaisten tunteiden ilmaisemisen. Tämä haastateltava kokee myös keskittyvänsä pääosin

tunnetyön harjoittamiseen tai tekniikan harjoittamiseen erilaisten tunneilmaisullisten harjoitteiden kautta, joita hän on itse kehitellyt opetusuransa aikana. Hän kertoo perehtyneensä aiheeseen pohtimalla, tutkimalla kirjallisuutta sekä kokeilemalla erilaisia keinoja käytännössä. Oppimateriaalia hän ei kerro saaneensa muualta kuin oman kokemuksen kautta kehittämällä tai kollegoiden kanssa aiheesta keskustelemalla. Kaksi kolmesta kertoo tuntiensa pääpainon olevan teknisessä harjoittelussa, joka tarkoittaa fysiologian muokkaamisen ja ääntöelimistön lihastason harjoittelua. Vaikka he joskus käsittelevätkin ilmaisua, tulkintaa tai tunneilmaisua tunneillaan, he kokevat keskittyvänsä tunneilmaisun opettamiseen hyvin vähän. Yksi haastateltavista toteaa, ettei koe itsellään olevan erityisen paljon työkaluja tunneilmaisun opettamiseen, eikä ole törmännyt oppimateriaaliin aiheesta opiskeluitensa aikana tai sen jälkeen.

Tutkimukseni perusteella voi tehdä johtopäätöksen, jonka mukaan omat taipumukset laulajana, kiinnostuneisuus, oma-aloitteisuus tunneilmaisun keinojen kehittämisessä sekä opetuskokemus vaikuttavat siihen, kuinka paljon haastateltavat painottavat omassa opetuksessaan tunneilmaisua. Vaikka kaikki olivat kiinnostuneita emotionaalisesta ilmaisusta ja pitivät sitä tärkeänä osana laulajuutta, vain yksi kolmesta haastatelluista perusti oman työnsä laulajana ja laulunopettajana nimenomaan tunneilmaisun harjoittamiselle. Yksi heistä painotti kuulijassa tunteiden herättämisen tärkeyttä, kun taas kaksi muuta haastateltavaa korosti laulajan oman tunnekokemuksen sekä merkityksellisyyden tärkeyttä. Yhden haastateltavan kohdalla suuri vaikuttava tekijä tunneilmaisun opettamisen vähyyteen on oppilaitoksen painotus teknisiin sekä teoreettisiin osa-alueisiin instrumentin yksilötunneilla. Hänen mukaansa myös opiskelijoiden paineet teknisestä suoriutumisesta vievät tilaa emotionaaliseen ilmaisuun perehtymisestä. Toinen sanoi vähäiseen tunneilmaisun opettamiseen vaikuttavan sen, että opiskelijoilla on usein tarkka toive ja käsitys siitä, mitä he haluavat tunnilla käsitellä, ja yleensä toive liittyy lauluteknisiin seikkoihin.

Tutkimuskysymykseni jatkokysymys on, miten haastateltavat laulunopettajat opettavat tunneilmaisua. Tähän vastaan kohdassa 4.6, johon olen koonnut keinoja yhteenvetona haastatteluiden perusteella. Keinot ovat harjoituksia, joita käyttämällä haastateltavat käsittelevät emotionaalista ilmaisua tunneillaan opiskelijan kanssa. Verrattaessa tätä kappaletta kohtaan 4.4 voi huomata yhtymäkohtia siinä, minkälaista opetusta haastateltavat ovat itse saaneet opinnoissaan aiheeseen liittyen ja millä tavalla he itse opettavat tunneilmaisua. Keinot, joihin on opiskelijana itse tutustunut oman opettajansa tunneilla, seuraa-

vat mukana omaan työelämään. Suurin osa haastatteluissa esiin tulleista keinoista on kuitenkin yhden haastateltavani itse kehittämiä. Tässä näkyy mainitsemani yhteys omaehtoisen aktiivisuuden sekä perehtymisen ja tunneilmaisun opettamisen keinojen runsauden välillä.

Halusin koota tunneilmaisulliset harjoitukset osioon selkeästi, jotta lukijan olisi helppo ymmärtää harjoituksen kulku ja jotta harjoituksen kokeileminen omassa opetuksessa olisi mahdollisimman helppoa. Harjoituksia voi mielestäni hyödyntää muidenkin instrumenttien kuin laulun opetuksessa. Listattujen keinojen lisäksi haastattelussa tuli esille erään haastateltavan omissa opinnoissa käydyt äänen ja liikkeen yhdistämisen harjoitukset, joita hän kertoo käyttävänsä myös omassa opetuksessaan. Hän ei kuitenkaan avannut harjoitusten kulkua tarkemmin. Kehollisuuden tiedostaminen ja sen lisääminen äänen tuottamiseen voi toimia myös hyvänä väylänä laulajan tunnemaisemaan.

Työni teoreettisessa osassa tarkastelin perusteita tunneilmaisun opettamiselle viittaamalla Metropolia Ammattikorkeakoulun, Jyväskylän Ammattikorkeakoulun sekä Sibelius-Akatemian opetussuunnitelmiin, joissa mainittiin lauluinstrumentin tutkintovaatimusten kohdalla mm. ilmaisu sekä kommunikaatio. Peilasin kommunikaatiota vuorovaikutukseen sekä tunteiden välittämiseen. Haastattelujeni perusteella tärkeä osa laulajan taitavuutta tai ammattimaisuutta on osata tulkita, kokea tai välittää tunnetiloja. Teoreettiseen viitekehykseen nojaten tunteita herättävä laulaja on vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa yleisön sekä kanssamuusikoiden kanssa. Kuten teorialuvussa mainitsin, Anna Suorsan (2012) mukaan vuorovaikutus voi olla dialogia eli keskustelua. Virtasen (2016) mukaan musiikkiesityksessä tapahtuva vuorovaikutus voi olla kommunikointia esiintyjän ja yleisön välillä. Vehviläinen (2004) taas vahvistaa tietyn emotionaalisen tason kuuluvan ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, jonka tärkeys mainitaan myös Maaria Rantasen (2006) näyttelijäntyötä koskevassa väitöskirjassa.

Kaikilla haastateltavilla nousi vastauksissa keskiöön tulkinnan ja tunneilmaisun tärkeys laulussa, vaikka heillä oli toisistaan erilaiset kokemukset aiheesta. Teoriaosassa mainitsemani viittaus päälle liimatuista tunteista (Eerola 2008) toistui haastateltavieni kommentteissa liittyen aitoihin ja epäaitoihin tunteisiin laulutulkinnassa. Kerroin myös Anne Tarvaisen (2012) kirjoittaneen, kuinka iloiseksi tekeytyminen ei välttämättä riitä välittämään iloisuuden tunnetta yleisöön. Sen sijaan kuulijat todennäköisesti kokevat laulajan tunteen aidoimmaksi silloin, kun uskovat tämän kokevan esittämänsä tunnetta oikeasti (Tarvai-

nen 2012). Mainitsin niin ikään Jeannette LoVetrin sanoneen, että lauluteknisen osaamisen tarkoituksena on tukea emotionaalista ilmaisua, jonka pitäisi syntyä ilman tunteelliseksi tekeytymistä (Woodruff 2011).

Kuten Eerola (2008), myös haastateltavat mielsivät tunteiden välittämisen olevan tärkeä osa taitavan ja ammattimaisen laulajan työtä. Tästä syystä kysyin haastateltavien omista kokemuksista tunneilmaisun opiskelusta laulun ammattiopintojensa aikana. Halusin selvittää yhteyttä heidän omien kokemustensa sekä opetustyyliinsä välillä liittyen tunneilmaisun opettamiseen. Jokainen lähestyi aihetta omalla tavallaan, omiin kokemuksiinsa pohjaten. Kohdassa 4.4 haastateltavat kertovat kokemuksistaan tunneilmaisun opiskelusta. Vaikka erityisesti yksi olikin käsitellyt opettajansa kanssa tunneilmaisullisia asioita, kukaan haastateltavistani ei ollut saanut omissa opinnoissaan juurikaan opastusta siihen, kuinka tunteita herätetään itsessä tai kuinka koettuja tunteita ilmaistaan laulaessa. Tunneilmaisun pintaa oli jokainen opiskellessaan ”raapaissut”, mutta aihealue oli varsinkin kahden haastateltavan opinnoissa jäänyt vähäiseksi. Kaikki kolme kertoivat ammattiopinnoissa laulunopiskelun keskittyneen pääosin lauluteknisiin osa-alueisiin. Vastauksista päätellen haastateltavien ei ollut pakollista syventyä tunneilmaisuun omissa opinnoissaan instrumentin harjoittamiseen tai laulun didaktiikkaan liittyen.

Teorialuvussa mainitsin, kuinka näyttelijän tehtävä on aikaansaada roolista aidontuntuinen illuusio, ja että se tapahtuu vuorovaikutuksessa yleisön ja näyttelijän välillä (Rantanen 2006). Myös Anu Koskinen (2013) kertoi haastattelemiensa näyttelijöiden painottavan oikeiden tunteiden kokemisen tärkeyttä näyttelijäntyössä, jotta tunteen kokeminen voisi välittyä myös yleisöön.

Esittämäni seikat perustelevat tunneilmaisullisen tekemisen tärkeyden myös laulajan työssä. Koska sekä Metropolia Ammattikorkeakoulun että Sibelius-Akatemian opintosuunnitelmissa mainitaan laulajan valmiudet taiteelliseen ilmaisuun sekä vuorovaikutukseen yleisön kanssa, on perusteltua olettaa, että tunneilmaisua aktiivisesti opetetaan pop/jazz-laulun sekä laulopedagogiikan ammattiopiskelijoille. Haastattelut kertovat, että on kuitenkin hyvin yksilöllistä, millä tavalla opettaja itse laulajana suhtautuu tunneilmaisuun sekä tunteiden kokemiseen laulaessa. Vastausten perusteella opettaja voi myös itse päättää, millä tavalla hän työssään keskittyy tai ei keskity tunneilmaisullisiin harjoituksiin tai emotionaalisen ilmaisun syventämiseen. Suhtautuminen omaan tunnemaailmaan vaikutti olevan yhteydessä laulun emotionaalisen maailman ymmärtämiseen. Mitä enem-

män haastateltava koki olevansa yhteydessä omiin tunteisiinsa etenkin laulun kontekstissa, sitä enemmän hän opettajana painotti tunneilmaisun harjoittelua omien opiskelijoidensa kanssa.

Syy siihen, miksi valitsin tutkielmani aiheeksi tunneilmaisun, löytyy omasta mielenkiinnostani aiheita kohtaan. Olen pitkään tiedostanut taitavaan ja ammattimaiseen laulajuuteen liittyvän muutakin kuin teknisen taituruuden. Tämä tiedostaminen on perustunut kuitenkin vain omiin päätelmiini ja mielipiteisiini, kun olen tarkastellut itseäni koskettavien laulajien työtä. Kollegoiden kanssa keskustellessa on myös vallinnut jonkinlainen konsensus siitä, että kaikki taitavat laulajat eivät kuitenkaan ole välttämättä koskettavia tai mukaansa tempaavia esiintyjiä. Tätä pohdiskellessani mieleeni on herännyt ihmetys siitä, kuinka vähän tunneilmaisusta ja emotionaalisesta työskentelystä on puhuttu esimerkiksi omissa opinnoissani. Tutkiessani valitsemaani aiheita olen oppinut paljon uudenlaisia keinoja tunneilmaisun opettamiseen, ja on ollut todella rikastuttavaa kuulla ammattiopiskelijoita opettavien opettajakollegoiden kokemuksia niin tunneilmaisun opiskelusta kuin opettamisesta. Tutkielman tekemisen ollessa loppusuoralla, voin jo nyt todeta sen vaikuttaneen positiivisesti omaan työhöni laulupedagogina. Koetan työssäni välttää ”jumittumasta” pelkkiin lauluteknisiin osa-alueisiin ja olen tietoisempi tunneilmaisun harjoitteiden käyttämisestä. Olen jo hyödyntänyt omassa opetuksessani haastateltavien jakamia opetuskeinoja, ja olen ryhtynyt tarkastelemaan opetuksessani myös kehityskohtia, jotka liittyvät erityisesti tunneilmaisulliseen tekemiseen.

## 5.2 Luotettavuustarkastelu

Siinä, missä kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään erityisesti mittauksen luotettavuuden tarkasteluun, kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija joutuu tarkastelemaan työn luotettavuutta koko tutkimusprosessin ajan (Eskola & Suoranta 2005, 209–211). Olen pyrkinyt työssäni pääsemään luotettavaan lopputulokseen heti alusta alkaen, haastattelukysymyksiä laatiessani sekä haastateltavia opettajia valitessani. Haastattelukysymyksistä yritin parhaani mukaan muodostaa sellaiset, että haastateltavan olisi helppoa pysyä tunneilmaisun opettamisen aihepiirissä, mutta jotka eivät olisi johdattelevia tai omien näkemysieni värittämiä. Haastateltaviksi pyysin sellaisia henkilöitä, joiden en ole nähnyt opettavan itseäni tai muita, ja joiden kanssa en ole keskustellut tunneilmaisun opettamisesta. Minulle oli tärkeää, että vastaukset olisivat mahdollisimman luotettavia, joten en

halunnut ohjailla lopputulosta valitsemalla haastatteluun henkilöitä, joiden työtavat olisivat olleet minulle entuudestaan jollakin tavalla tuttuja, koska silloin henkilövalinnat olisivat mukailleet omia kokemuksiani ja sitä kautta ohjailleet työni lopputulemaa.

Tutkimukseni aihe on itselleni tärkeä ja sydäntäni lähellä. Olen käyttänyt paljon aikaa elämästäni miettiessäni sitä, mikä laulussa todella liikuttaa ja miksi. Olen työskennellyt laulajana erittäin paljon ilmaisun ja heittäytymisen äärellä, joten aihe kiinnostaa ja koskettaa minua myös henkilökohtaisesti. Koen asian tärkeäksi myös musiikkipedagogin näkökulmasta. Vaikka tutkimukseni aihe on minulle tärkeä ja henkilökohtainen, pyrin tutkielmassani aiheen objektiiviseen tarkasteluun laadullisen tapaustutkimuksen muodossa, teemahaastattelua apuna käyttäen. Tavoitteeni oli alusta alkaen, että tutkimus esittelee pätevällä ja puolueettomalla tavalla kolmen ammattiopiskelijointa opettavan laulopedagogin käsityksiä tunneilmaisusta sekä mahdollisia keinoja sen opettamisessa. Vaikka minulla on aiheesta omat näkemykseni, jotka perustan omiin kokemuksiini sekä laulunopettajana että -opiskelijana, olin avoin ja halukas löytämään tutkimuksen kautta myös omistani eriäviä kokemuksia ja mielipiteitä. Täydellinen objektiivisuus ei ole laadullisessa tutkimuksessa mahdollista, sillä se vaatisi tutkijan olevan täysin puolueeton sivustakatsoja, joka tarkastelee aihetta ulkoa käsin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 24). Tämän tiedostin myös omaa tutkimusta tehdessäni.

Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa on tärkeää ottaa huomioon myös haastateltavien vastauksissa kuuluvat asenteet tutkimusaiheeseen liittyen sekä kuinka aihe saattaa niihin vaikuttaa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 27). Kaikki tutkimushenkilöt olivat kiinnostuneita tunneilmaisusta ja pitivät sitä tärkeänä osana laulamista. Kysymysten edetessä yksi heistä pääsi esimerkiksi koko ajan syvemmälle tähän itselleen tuttuun ja tärkeään aiheeseen, ja mitä pidemmälle haastattelu eteni, sitä selkeämmin hänen oma intohimonsa ja kiinnostuksensa siitä ilmeni. Toinen haastatteleminen opettajista ymmärsi aiheen sitä paremmin, mitä pidemmälle kysymykset etenivät. Hän tunnusti aiheen olevan tärkeä, mutta myönsi haastattelun aikana, että moni kysymys oli sellainen, jota hän ei ollut aiemmin miettinyt. Hän joutui joihinkin kysymyksiin vastatessaan miettimään ensimmäistä kertaa, mitä asiasta ajattelee.

Tutkimukseni luotettavuutta tukee tutkimushenkilöiden valinta kolmesta eri oppilaitoksesta. Oppilaitokset eivät sijaitse samassa kaupungissa, ja kaikki kolme ovat paitsi eri oppilaitoksia, eri asteisia kouluja. Olen pyrkinyt myös rajaamaan ja käsittelemään aineis-

toa huolellisesti ja liittämään työhöni kaiken sellaisen aineiston, joka liittyy jollakin tavalla tutkimusaiheeseen. En ole jättänyt työni ulkopuolelle mitään, mikä olisi ollut tutkimusaiheeni ja -kysymysteni kannalta olennaista. Litterointia tehdessäni olin mahdollisimman tarkka, ja kirjoitin haastattelut ääninauhalta tekstitiedostoon sanasta sanaan. Olen poistanut väleistä ainoastaan täytesanoja, ja kesken lauseen työhön liitetty vastaus on lainattu sellaisenaan, kaksoisviivalla merkitsemällä. Koska tutkimustuloksissa on runsaasti suoria lainauksia haastatteluista, lukija saa mahdollisimman todenmukaisen ja tarkan käsityksen tutkimushenkilöiden vastauksista.

### **5.3 Tulevia tutkimusaiheita**

Vaikka olen listannut työhöni kaikki haastateltavieni mainitsemat keinot tunneilmaisun opettamiseen, toivoisin niitä olevan enemmän. Olisi kiinnostavaa lukea tutkimusta tai opasta siitä, kuinka on mahdollista harjoitella emotionaalisen tarttumapinnan herättelyä, tunteiden kokemista tai niiden ilmaisemista musisoidessa. Toiveeni on, että tunteiden synnyttämisen keinoista ja niiden opettamisesta tehtäisiin enemmän tutkimusta sekä opimateriaalia.

Tutkimuksessani tuli myös esiin työkalujen ja materiaalin vähyys liittyen emotionaaliseen ilmaisuun ja sen opettamiseen laulun kontekstissa, erityisesti rytmimusiikin viitekehysessä. Yksi haastateltavistani viittasi suoraan materiaalin puutteeseen, mitä tulee tunneilmaisun opettamiseen. Toinen mainitsi myös, ettei laulun aikana koetuista tunteista, niiden vaikutuksesta esiintyjän tulkintaan sekä tunteiden välittymiseen, eli katsojan kokemukseen, ole juurikaan tehty tutkimusta. On hienoa, että laulun fysiologiaa ymmärretään nykyään paremmin, kiitos laulututkimuksen sekä sen mahdollistavien tutkimusmenetelmien. Tämä parantaa mielestäni entisestään Suomen korkeaa laulupedagogiikan tasoa, kun pedagogit voivat nojata tutkimustietoon siitä, miten erilaisia ääniä tuotetaan turvallisesti ja taloudellisesti. Tekniset seikat eivät ole enää samalla tavalla arvailun varassa olevia asioita, kuin ehkä joskus aiemmin.

Oma toivomukseni olisi, että myös laulajan emotionaalinen työskentely olisi jatkossa vieläkin vähemmän abstrakti aihe laulun opiskelussa. On ilahduttavaa, että lauluilmaisun ja tulkinnan asioista sekä emotioiden vaikutuksesta ääneen on tehty tutkimusta. Toivon tämän trendin jatkuvan ja vaikuttavan myös laulupedagogiikan kulttuuriin varmistaen,

että laulun opetus puhuu samaa kuin laulu itse; tekniikan ja ilmaisun pohjalla, taiteen ensimmäisenä liikuttajana, sykkii taiteilijan sydän.

# Lähteet

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Bean, M. 2007. Why is acting in Song so Different? Journal of Singing  
64, 2, 167–173.

Borg, K. 1972. Suomalainen laulajanaapinen. Helsinki: Kirjayhtymä

Byckling, L. 2020. Tšehovin metodi ja näyttelijän kehollisuus. Idäntutkimus  
3–4, 54–57.

Cantell, S. 2018. Lähikuvan lumo: Ohjaajan ja näyttelijän yhteistyö elokuvassa.  
Helsinki: Aaltoyliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

Eerola, R. 2008. ”Laulajan arviointi – makuasia vai korvan harjaantuneisuus”.  
Laulupedagogi 2007–2008, Laulupedagogit Ry:n vuosijulkaisu 5.  
Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Ekman, P. 1999. Basic emotions. Handbook of cognition and emotion  
New York: John Wiley, 301-320.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere:  
Vastapaino.

Estill, J. & Steinhauer, K. & McDonald Klimek, M. 2017. The Estill Voice Model.  
Theory and Translation. Estill Voice International, LLC.

Hakanpää, T. 2022. Emotion expression in the singing voice: testing a parameter  
modulation technique for improving communication of emotions  
through voice qualities. Väitöskirja, Tampereen Yliopisto, Psykologian  
ja logopedian tohtoriohjelma.

Hapuoja, M. 2015. Koko kroppa laulaa. Helsinki: Gummerus.

- Henriksson, E. 2017. Laulajia luomassa - Taideyliopiston Sibelius-Akatemian tasosuoritusten arviointi neljän laulunopettajan näkökulmasta. Maisterintutkielma, Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Juntunen, M-L. 2009. Musiikki, liike ja kehollinen kokemus. Musiikkikasvatus – Näkökulmia kasvatukseen opetukseen ja tutkimukseen. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura FISME, 245–257.
- Juslin, P. & Laukka, P. 2004. Expression, Perception, and Induction of Musical Emotions: A Review and a Questionnaire Study of Everyday Listening, Journal of New Music Research 33; 3, 217–238.
- Jyväskylän Ammattikorkeakoulu, 2020. Opetussuunnitelma, Musiikkipedagogin koulutusohjelma. <https://opetussuunnitelmat.peppi.jamk.fi/fi/48/fi/5195/KPD2020SS/year/2020/classification/55>
- Kainulainen, S. 2004. Millainen iskelmälaulaja on hyvä esiintyjä? Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Musiikkitiede.
- Korpisaari, K. 2011. Korkeakoulusta valmistuneen pop/jazz-laulajan instrumentinhallinta. Maisterintutkielma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Koskinen, A. 2013. Tunnetiloissa. Teatterikorkeakoulussa 1980- ja 1990-luvuilla opiskelleiden näyttelijöiden käsitykset tunteista ja näyttelijöiden tunnetyöskentelystä. Väitöstutkimus. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Lintula, S. 2014. ”Taide on just sitä, että sä hallitset ne hetket.” Näyttelijöiden ajatuksia roolin rakentamisesta. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

- LoVetri, J. L., Saunders-Barton, M. & Weekly, E. M. 2014. A Brief Overview of Approaches to Teaching the Music Theatre Song. Teaching Singing in the 21st Century. Springer Link, 53–66.
- Lättilä, J. 2016. Oopperalaulajan tunnettyö. Taiteilijakoulutuksen tohtorintutkimnon tutkielma, Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Metropolia Ammattikorkeakoulu, Opinto-opas. <https://opinto-opas.metropolia.fi/>
- Nummenmaa, L. & Hari, R. 2016. Koskettavat tunteet. Mielen Salat -kirja, Suomen Akatemia. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus, 2017. Taiteen perusopetuksen opinto-opas (TPOPS), laaja oppimäärä. [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186920\\_taideen\\_perusopetuksen\\_laajan\\_oppimaaran\\_opetus suunnitelman\\_perusteet\\_2017-1\\_0.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186920_taideen_perusopetuksen_laajan_oppimaaran_opetus suunnitelman_perusteet_2017-1_0.pdf)
- Raivio, J. 2009. Klassisesta laulusta pop-jazzlauluun: Populaarimusiikin ammatillisen laulunopetuksen kehittyminen ja muotoutuminen Suomessa. Pro Gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Musiikkitiede. [https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19663/1/URN\\_NBN\\_fi\\_jyu-200903121103.pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19663/1/URN_NBN_fi_jyu-200903121103.pdf)
- Rantanen, M. 2006. Takki väärinpäin ja sielu riekaleina – näyttelijöiden kokemuksia työstressistä ja -uupumuksesta. Väitöskirja. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Pdf-julkaisu. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoaarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>
- Sadolin, C. 2008. The Complete Vocal Technique. Kööpenhamina: Shout publications
- Sillanpää, S. 2013. Ilmaisun opetus Sibelius-Akatemian pop/jazz-lauluopetuksessa. Maisterintutkielma, Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Suorsa, A. 2012. Vuorovaikutuksen käsite tiedon luomisen nykytutkimuksessa.

Informaatiotutkimus 31(1) <https://journal.fi/inf/article/view/5141/4631>

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia, Opinto-opas, Pop/jazz-laulun arviointikriteerit

B-tasolla <https://opinto-opas.uniarts.fi/fi/opintojakso/S-T4B-A5142/5746>

Tarvainen, A. 2012. Laulajan ääni ja ilmaisu – Kehollinen lähestymistapa laulajan kuuntelemiseen, esimerkkinä Björk. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Tarvainen, A. 2016. Kehotietoisuus ja laulajan ilmaisu. Laulupedagogi 2016, 27–33.

TENK 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen

Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. www-osoite:

[https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK\\_ohje\\_2012.pdf](https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf)

TENK 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden

eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

www-osoite: [https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden\\_eettisen\\_ennakkoarvioinnin\\_ohje\\_2020.pdf](https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf)

Tieteen Termipankki, 2020. Affekti-termin määritelmä.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:affekti>

Tšehov, M. 2017. Näyttelijän tekniikasta. Helsinki: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 60.

Vehviläinen, S. 2004. Tunteet ja vuorovaikutus. Aikuiskasvatus 2, 141–53.

<https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93554/52232>

Virtanen, M. 2016. Kamarimusiikki, vuorovaikutus ja yhteisöllisyys vuoden 2015

Meidän Festivaalilla. Musiikki 46, 2–3, 64–85.

<https://musiikki.journal.fi/issue/view/6689>

Von Scheve, C. 2007. Affekteista, emootioista, ja tunteista. Tieteessä  
tapahtuu 2/2017, 40–41.

Woodruff, N. W. 2011. Contemporary Commercial Voice Pedagogy Applied to the  
Choral Ensemble: An Interview with Jeannette LoVetri. Choral Journal  
52, 5; 39–53.

## LIITE 1

Haastattelukysymykset teemoittain

- **Koulutus- ja työtausta**

- mikä on koulutustaustasi? Ja missä olet opiskellut?
- oletko valmistunut laulopedagogiksi, jos, niin milloin?
- kuinka kauan olet toiminut laulunopettajan työssä?
- millainen on työkokemuksesi ja -taustasi, lauluopetuksen saralla?

- **Laulajuus ja tunneilmaisu**

- Mikä tekee laulajasta ns. hyvän laulajan?
- Mitä tarkoittaa tunneilmaisu?
- Kuinka voi tuottaa tunneilmaisua?
- (Onko tulkinnan ja tunneilmaisun määritelmillä jotakin eroa, jos on, mitä?)
- Onko sinulle opetettu tunneilmaisua laulutunneilla? Jos, niin miten?
- (Miten olet tullut tietoiseksi tunneilmaisusta?)

- **Tunneilmaisun opettaminen, opettamisen keinoja**

- Mitä ajattelet tunneilmaisun opettamisesta?
- Opetatko opiskelijoillesi tunneilmaisua? Jos et, niin miksi?
- Mitä harjoituksia tai keinoja käytät opettaessasi tunneilmaisua?
- Kuinka olet löytänyt käyttämäsi harjoitukset?

- **Koetut tunteet tunneilmaisun opettamisessa**

- Liittykö tuntiharjoitteluun oppilaan omien tunteiden kokeminen? Jos, niin mitä ja kuinka tunteet liittyvät tuntiharjoitteluun?
- Kuinka mahdollisesti koettavia tunteita käytetään/käsitellään?
- Mitä ovat mielestäsi aidot tai epäaidot tunteet laulutulkinnassa?
- Miten aidot tai epäaidot tunteet vaikuttavat tai eivät vaikuta tulkintaan?
- Käsitteletkö aitoja / epäaitoja tunteita tuntitilanteissa? Jos, niin miten?

- **Vapaa sana**